

ป๊อปปี้และ ไดแอน ฟอสซี่ (Dian Fossey) ปลายทศวรรษ 1970 ภาพโดย เจียน เรดมอนด์ (Ian Redmond)
ที่มา: <https://gorillafund.org/mountain-gorillas/remembering-poppy-last-famous-dian-fossey-gorilla/>

เพศ เพศภาวะ กับไพรเมตวิทยา

รองศาสตราจารย์ ดร.ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

วารศึกษา

Primate Studies

Sex, Gender, and Primatology

Associate Professor Pinkaew Laungaramsri, Ph.D.

Department of Sociology and Anthropology,

Chiangmai University

pinkaewl@yahoo.com

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้สืบสาวประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างเพศ เพศภาวะ กับไพรเมตวิทยา โดยแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของแนวคิดดาร์วิน ทฤษฎีหน้าที่นิยม และทฤษฎีสังคมชีววิทยา ที่มีรากฐานมาจากมุมมองชายเป็นศูนย์กลาง ในไพรเมตวิทยาในยุคต้น และถูกท้าทายจากนักไพรเมตศึกษาสตรีนับตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา บทความชิ้นนี้แสดงให้เห็นถึงจุดเปลี่ยนทั้งในเชิงแนวคิด กรอบการวิจัย และปฏิบัติการภาคสนามในการศึกษาไพรเมตภายใต้การศึกษาไพรเมตของนักไพรเมตสตรีที่ไม่เพียงเปลี่ยนมุมมองวิวัฒนาการของไพรเมตที่ให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างแม่และลูก หน่วยครอบครัวฝ่ายมารดา (Matrifocal units) พันธมิตรของไพรเมตเพศหญิง (Female coalitions) การแบ่งแยกแรงงาน การวิพากษ์วิธีคิดแบบกำหนดนิยมที่มีต่อความแตกต่างทางเพศ ตลอดจนพลวัตทางสังคมของกลุ่มไพรเมต หากแต่ยังนำไปสู่การทำทลายวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ และข้ออ้างว่าด้วยความเป็นภววิสัยของศาสตร์ และความรู้แบบวิทยาศาสตร์ ตลอดจนการแสวงหากระบวนทัศน์ใหม่ในการทำความเข้าใจธรรมชาติอันกรอบคิดแบบลดทอนย่อส่วน และทวิลักษณ์นิยม

คำสำคัญ: เพศ, เพศภาวะ, ไพรเมตวิทยา, ความคิดชายเป็นศูนย์กลาง, วิทยาศาสตร์สตรีนิยม

Abstract

This paper traces the historical relationship between sex, gender, and primatology. It demonstrates how Darwinism, Structural-Functionalism, and Sociobiological Theory have been influential in supporting androcentric primatological research and data in the early period and how such formulation has been contested by feminist primatologists since the mid-twentieth century onward. Feminist primatologists have significantly contributed to reconceptualizing the evolutionary theory in primate studies. By shifting the focus from the male-focused perspective to female point of view, attention has been paid to female primates,

mother-infant relationships, matrifocal units, female coalitions, critical review of sexual dimorphism and important features of primate group's social dynamics. Such feminist turn has problematized the predominant basis of natural science and its claim over objectivity while striving for an alternative paradigm of nature beyond the purview of reductionism and dualism.

Keywords: Sex, Gender, Primatology, Androcentrism, Feminist Science

เพศ เพศภาวะ และไพรเมตวิทยา

“Primatology is western discourse, and it is sexualized discourse.”

(Harraway 1989, 11)

“Primatology is the field within the sciences where the research has been most transformed by the feminist perspective.”

(Rosser 1986, 175)

ไพรเมตศึกษากับสตรีนิยมเป็นคู่ความสัมพันธ์ที่สร้างจุดเปลี่ยนสำคัญในการศึกษาไพรเมตโลกตะวันตก นับตั้งแต่ข้อวิพากษ์ของแอนทัวเน็ตต์ บราวน์ แบล็กเวลล์ (Antoinette Brown Blackwell) ใน *The Sexes Throughout Nature* (1875) ที่มีต่อข้อเสนอว่าด้วยทฤษฎีวิวัฒนาการนิยมในงานเขียนของชาร์ลส์ ดาร์วิน (Charles Darwin) เรื่อง *The Descent of Man* (1871) ซึ่งเชื่อว่า มีความต่างทางธรรมชาติระหว่างชายและหญิงที่ทำให้เพศชายนั้นมีวิวัฒนาการไปสู่การเป็นนักล่าที่ใช้กำลัง (Aggressive hunters) ในขณะที่เพศหญิงมีวิวัฒนาการไปสู่การเป็นผู้เลี้ยงดู (Nurturant caregivers) ในความต่างทางธรรมชาติดังกล่าว ดาร์วินเห็นว่าทำให้ชายและหญิงมีความต้องการและกำลังความสามารถที่แตกต่างกันและนำไปสู่บทบาททางเพศที่ต่างกัน ที่ซึ่งอำนาจทางความคิดตามมาตรฐานเฉลี่ยของเพศชายนั้นสูงกว่าเพศหญิงและทำให้เพศชายมีความเหนือกว่าเพศหญิงในทุกด้าน (1871, Vol.2, 327-28) แน่นนอนที่ว่าข้อเสนอดังกล่าวของดาร์วินนั้นทรงอิทธิพลและถูกขานรับจากนักวิวัฒนาการนิยมร่วมสมัยกับเขา

แม้แต่ เฮอร์เบิร์ต สเปนเซอร์ (Herbert Spencer) ผู้เห็นว่าการที่ผู้หญิงออกสู่พื้นที่สาธารณะนั้น เป็นการขัดแย้ง และขัดขวางต่อวิวัฒนาการทางธรรมชาติของสปีชีส์มนุษย์ที่ผู้หญิงมีหน้าที่ในการผลิตซ้ำ (Spencer 1852) แต่สำหรับแบล็กเวลล์แล้ว ข้อเสนอของดาร์วินนั้น ไม่เพียงขาดหลักฐานทางวิทยาศาสตร์รองรับที่หนักแน่นพอ หากแต่ยังเต็มไปด้วยอคติทางเพศ และที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะวิทยาศาสตร์นั้นอยู่ใต้อำนาจของเพศชาย

ข้อวิพากษ์ของแบล็กเวลล์อาจถือได้ว่าเป็นการวิพากษ์แรก ๆ ที่ชี้ให้เห็นถึงมิติทางเพศ ในงานศึกษาทางชีววิทยาที่สถาปนาอำนาจในการอธิบายโลกของสิ่งมีชีวิตด้วยข้ออ้างว่าด้วยความเป็นวัตถุวิสัยที่ปลอดพ้นจากวัฒนธรรมหรืออคติที่ไม่เป็นกลาง การเปิดเผยให้เห็นถึงบทบาทของผู้กระทำการในการสร้างความรู้ทางวิทยาศาสตร์ของแบล็กเวลล์ แม้จะถูกวิจารณ์จากโลกวิทยาศาสตร์ที่โจมตีจุดยืนทางศาสนาของเธอ แต่กลับเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการพิจารณาวิทยาศาสตร์ในมิติของความสัมพันธ์ทางอำนาจทางเพศ วิทยาศาสตร์จึงไม่ใช่ความรู้ที่เป็นกลาง หากแต่เต็มไปด้วยการเลือก การคัดสรร ปิดบัง และการประกอบสร้างความรู้ที่ซึ่งชีววิทยาเกี่ยวกับเพศหญิงถูกจัดวางให้อยู่ในตำแหน่งแห่งที่หลังฉากของวิวัฒนาการของมนุษยชาติ ในขณะที่การดำรงอยู่และบทบาทของพวกเธอไม่เคยถูกนับให้มีมิติของการกระทำการ

ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ไพรเมตศึกษาเป็นสาขาวิชาที่ไม่อาจปลอดพ้นจากความสัมพันธ์ทางอำนาจได้ ดอนนา ฮาราเวย์ (Donna Haraway) นั้นถึงกับเสนอให้พิจารณาไพรเมตศึกษาสมัยใหม่ในฐานะที่เป็นการกระทำการทางการเมืองชนิดหนึ่งในประวัติศาสตร์ของโลกตะวันตก¹ อันเป็นประวัติศาสตร์แห่งการประกอบสร้างมนุษย์เพศชายที่ซึ่งความหมายของการเป็นมนุษย์ไม่อาจแยกออกจากตรรกะว่าด้วยเรื่องราวของผู้ชาย และการประกอบสร้างทางวิทยาศาสตร์ว่าด้วยตนเอง (Self) กับผู้อื่น (Other), วัฒนธรรมกับธรรมชาติ, เพศภาวะกับเพศ, มนุษย์กับสัตว์ ฯลฯ (Haraway 1984, 490) การเติบโตของสตรีนิยมในทศวรรษ 1960 และ 1970 มีบทบาทสำคัญในการทำทลายมุมมองที่ถูกกำหนดโดยเพศชายภายใต้ทฤษฎีวิวัฒนาการนิยมแบบดาร์วิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมมติฐานเรื่อง “ชายผู้ล่า”

¹ ในคำของฮาราเวย์ “Primateology is politics by other means.” (Haraway 1984)

(Man the Hunter) ซึ่งถูกใช้เป็นแนวคิดสำคัญในการมองวิวัฒนาการนิยมของมนุษย์มาช้านาน และเป็นตัวแบบที่คัดค้านผู้หญิงออกจากการเป็นเพศที่มีส่วนขับเคลื่อนพัฒนาการทางธรรมชาติ อีกทั้งสถาปนาฐานคิดเรื่องการเมืองอำนาจเหนือของเพศชาย (Male dominance) ขึ้นเป็นกระบวนกรทางธรรมชาติ สิ่งที่น่าสนใจคือ ในขณะที่นักไพรเมตศึกษาชายผู้ทรงอิทธิพลอย่าง หลุยส์ ลีคกี (Louis Leakey) เลือกผู้หญิงสามคน² เพื่อทำการศึกษาลิงใหญ่ (Great apes) สามสายพันธุ์ ได้แก่ ชิมแปนซี โดยเจน กูดัลล์ (Jane Goodall) กอริลลา โดยไดแอน ฟอสซี (Dian Fossey) และ อูรังอุตัง โดยบีรูที กาลดิคัส (Biruté Galdikas) ด้วยเหตุผลที่ว่าเพศหญิงนั้นมีคุณลักษณะตามธรรมชาติของการกลมเกลี้ยงเลี้ยงดู (Nurturant nature) อันจะทำให้พวกเธอมีความอดทนและเข้าอกเข้าใจสิ่งมีชีวิตที่พวกเธอต้องใช้เวลาในการสังเกตและใช้ชีวิตอยู่ด้วยได้มากกว่าผู้ชาย นักไพรเมตศึกษาหญิงทั้งสามคน กลับเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนมุมมองเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับไพรเมตศึกษาและท้าทายวิถีคิดแบบชายเป็นศูนย์กลางที่ครองอิทธิพลในการศึกษาไพรเมตมาเป็นเวลานาน

The Trimates: ไดแอน ฟอสซี, เจน กูดัลล์ และ บีรูที กาลดิคัส

ที่มา: <https://www.facebook.com/janegoodallinst/photos/10156849197964765>

² หรือที่รู้จักกันดีในนามของ Trimates

บทความชิ้นนี้วิเคราะห์ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างเพศกับไพรเมตวิทยา โดยแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของแนวคิดคาร์วิน ทฤษฎีหน้าที่นิยม และทฤษฎีชีววิทยาสังคม ที่มีรากฐานมาจากมุมมองชายเป็นศูนย์กลาง (Androcentrism) ในการศึกษาไพรเมตในยุคต้น นับตั้งแต่ช่วงสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา ซึ่งมีผลต่อการประกอบสร้างความรู้ด้านไพรเมตสมัยใหม่ที่นำเอาจินตนาการของโลกมนุษย์เพศชายสวมทับลงบนโลกของไพรเมต หรือที่รู้จักกันในนามของแนวคิดแบบแผนไพรเมต (A Primate Pattern) แนวคิดดังกล่าวเชื่อว่าปัจจัยที่ขับเคลื่อนวิวัฒนาการของไพรเมตนั้นสามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดว่าด้วยการครองอำนาจของเพศชาย (Dominance) ความก้าวร้าว (Aggression) การแบ่งแยกแรงงานตามเพศ (Division of labor by sex) และความไม่กระทำการของเพศหญิง (Female passivity) (Nelson 2017) อย่างไรก็ตาม การเติบโตของไพรเมตศึกษาในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกับกระแสคลื่นลูกที่สองของขบวนการเคลื่อนไหวของนักสตรีนิยมยุโรปและอเมริกัน ได้ทำให้วงการไพรเมตศึกษาถูกท้าทายทั้งจากภายนอก ผ่านงานเขียนของนักสตรีนิยมที่วิพากษ์วิถีคิดชายเป็นใหญ่ในวงการวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ และผ่านนักไพรเมตสตรีเองที่เริ่มแสวงหามุมมองและการทำงานวิจัยที่แตกต่างไปจากธรรมเนียมปฏิบัติของนักไพรเมตชายก่อนหน้า (Haraway 1984, 502) บทความชิ้นนี้แสดงให้เห็นถึงจุดเปลี่ยนทั้งในเชิงแนวคิดกรอบการวิจัย และปฏิบัติการภาคสนามในการศึกษาไพรเมตภายใต้การศึกษาไพรเมตของนักไพรเมตสตรี ที่ไม่เพียงเปลี่ยนมุมมองวิวัฒนาการของไพรเมต หันมาให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างแม่และลูก หน่วยครอบครัวฝ่ายมารดา (Matrifocal units) พันธมิตรของไพรเมตเพศหญิง (Female coalitions) การแบ่งแยกแรงงาน ตลอดจนการวิพากษ์วิถีคิดแบบกำหนดนิยมที่มีต่อความแตกต่างทางเพศ (Sexual dimorphism) แต่ยังแสวงหาทางเลือกในเชิงวิธีวิทยา ในการศึกษาสังคมไพรเมตที่หลุดพ้นจากกับดักของความเป็นเพศและอิทธิพลของมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ด้วยการปลดแอกภาษาที่ใช้ในการอธิบายพฤติกรรมของไพรเมตที่มักถูกครอบงำด้วยวิถีคิดแบบมนุษย์อีกด้วย

การทำลายไพรเมตศึกษาด้วยมุมมองของผู้หญิง ไม่เพียงก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ในวงการไพรเมตศึกษา หากแต่ยังนำไปสู่การทำลายวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ และข้ออ้างว่าด้วยความเป็นภาววิสัยของศาสตร์และความรู้แบบวิทยาศาสตร์ การทำลายดังกล่าว

ในหมู่นักไพรเมตสตรี ได้สร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น และนำไปสู่ข้อถกเถียงสำคัญในวงการไพรเมตศึกษาเกี่ยวกับตำแหน่งแห่งที่ของวิทยาศาสตร์ และความสัมพันธ์ระหว่างไพรเมตวิทยากับสตรีนิยม การตอบโต้ของนักไพรเมตศึกษา ตลอดจนนักปรัชญาสายดาร์วิน ด้วยการปฏิเสธข้อวิพากษ์ของวิทยาศาสตร์สตรีนิยมที่มีต่อวิทยาศาสตร์ชายเป็นใหญ่ ด้วยเหตุผลที่ว่าสตรีนิมนั้นได้ทำให้ปริมณฑลของวิทยาศาสตร์ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งชีววิทยา กลายเป็นเรื่องทางการเมือง ตลอดจนลดทอนความเป็นวิชาการของวิทยาศาสตร์ลง สะท้อนข้อเสนอของดอนนา ฮาราเวย์ ว่าด้วยความเป็นการเมืองของไพรเมตวิทยาเป็นอย่างดี ทั้งนี้ การเมืองความเป็นเพศในประวัติศาสตร์ของไพรเมตวิทยา จึงเป็นการต่อรองเพื่อเปลี่ยนแปลงการผูกขาดกฎในการอธิบายและสร้างความรู้เกี่ยวกับไพรเมตและวิวัฒนาการของมนุษย์นั่นเอง

ประวัติศาสตร์ความคิดชายเป็นศูนย์กลางในไพรเมตวิทยา

ไพรเมตวิทยาในยุโรปและสหรัฐอเมริกา เป็นผลผลิตของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ในการแสวงหาหนทางในการอธิบายวิวัฒนาการของมนุษย์ หรือธรรมชาติของมนุษย์ด้วยการศึกษาไพรเมตที่มีไข่มนุษย์ ดาร์วินเองนั้นถึงกับเสนอว่ามนุษย์นั้นวิวัฒนาการมาจากลิงแอฟริกา (African apes) อันเนื่องมาจากลักษณะทางกายสัณฐานที่คล้ายคลึงกัน (Darwin 1871) งานศึกษาไพรเมตในยุคต้นจึงเป็นการใช้สิ่งทั้งหลายเป็นหนทางไปสู่การเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์ (Nelson 2017, 76)

ดอนนา ฮาราเวย์ เห็นว่าหากอ่านประวัติศาสตร์ของไพรเมตวิทยาในฐานะที่เป็นตัวบทชนิดหนึ่งแล้ว จะทำให้เราเห็นว่าตัวบทดังกล่าวไม่ต่างอะไรไปจากนวนิยายวิทยาศาสตร์ ที่ซึ่งโลกที่เป็นไปได้นั้นถูกสร้างขึ้นใหม่อยู่ตลอดเวลาในท่ามกลางโลกปัจจุบันที่เป็นจริง (Haraway 1989, 5) สำหรับฮาราเวย์แล้ว ไพรเมตวิทยาจึงเป็นเรื่องราวของวิทยาศาสตร์คริสเตียน ((Judeo-) Christian science) ที่เขียนเรื่องราวปฐมมูลของจุดกำเนิดและธรรมชาติของมนุษย์ (Man) และการประกอบสร้างใหม่ของธรรมชาติมนุษย์ ตามโครงเรื่องของสวนเอเดน ที่มีวิทยาศาสตร์ว่าด้วยลิงและลิงไร้หาง และจุดกำเนิดของสังคม การแต่งงาน และภาษา เป็นตัวดำเนินเรื่อง (อ้างแล้ว, 9) การที่ไพรเมตที่มีไข่มนุษย์ทั้งหลาย เป็นตัวแสดงแทนจุดกำเนิด

ของมนุษย์ ผ่านวาทกรรมทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติได้ทำให้ฮาราเวย์เรียกไพรเมตวิทยาว่าเป็นบูรพนิยมของวานร (Simian Orientalism) ที่ซึ่งวิทยาศาสตร์ว่าด้วยไพรเมตคือการประกอบสร้างตัวตน (Self) จากวัตถุติบของความเป็นอื่น ด้วยการครอบครองธรรมชาติในการผลิตสร้างวัฒนธรรม การสร้างความสุขอมของมนุษย์จากเนื้อนาดินของสัตว์ การสร้างความแจ่มชัดของผิวขาวจากความคลุมเครือของผิวสี การดึงเพศชายออกจากร่างของเพศหญิง การสร้างความประณีตของเพศสภาพจากความดิบของเพศ และการผุดขึ้นของความคิดจากกระตุ้นการเคลื่อนไหวของร่างกาย การจะทำให้กระบวนการเปลี่ยนผ่านนี้เกิดขึ้นได้ วาทกรรมบูรพนิยมของวานรจะต้องประกอบสร้างคำต่าง ๆ ที่บรรจุความหมายที่เชื่อมโยงกับสถานะตั้งต้นทางร่างกายที่ปราศจากการควบคุมทางเพศ ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ ธรรมชาติ ร่างกายดั้งเดิม และเพศหญิงที่บ่งบอกถึงสภาวะความเป็นอื่น คำเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นกระจุกเงาที่ส่องสะท้อนจุดกำเนิดและวิวัฒนาการของความเป็นมนุษย์เพศชาย (อ้างแล้ว, 10-11)

ท่าทีโพสดีโมเดิร์นในการอ่านไพรเมตศึกษาในฐานะเรื่องเล่าของฮาราเวย์ แม้จะได้รับ การตอบรับอย่างกว้างขวาง แต่ก็ถูกวิจารณ์และปฏิเสธจากนักไพรเมตศึกษาจำนวนหนึ่ง ที่มีความเชื่อในชีวิตวิทยาในฐานะที่เป็นวิทยาศาสตร์ที่ปลอดจากการเมือง และยึดมั่นในเจตจำนงของไพรเมตวิทยาในฐานะที่เป็นศาสตร์ที่มีหน้าที่ในการปกป้องชีวิตของเหล่าไพรเมตให้ปลอดภัยจากการคุกคามของมนุษย์³ แต่แม้ในท่ามกลางข้อวิจารณ์ของนักไพรเมตศึกษากระแสหลัก ข้อเสนอของฮาราเวย์ต่อความโน้มเอียงของวิทยาศาสตร์ที่มองไพรเมตผ่านเลนส์ของเพศชายเป็นศูนย์กลาง (Androcentrism) กลับไม่ได้เป็นเรื่องใหม่แต่อย่างใด นักไพรเมตศึกษาสตรีได้เริ่มต้นตั้งคำถามต่อแนวคิดว่าด้วย “แบบแผนของไพรเมต” (A Primate Pattern) ที่มีฐานมาจาก

³ ดับเบิลยู โรเบิร์ต ดุคโลว์ (W. Robert Dukelow) อดีตประธานสมาคมนักไพรเมตวิทยาของอเมริกาเน้นย้ำความสำคัญของนักไพรเมตศึกษาในการปกป้องสิทธิของไพรเมตที่ตกอยู่ในอันตรายอันเนื่องมาจากน้ำมือของมนุษย์ และความจำเป็นในการให้การศึกษาทั้งกับรัฐและสาธารณะชนเกี่ยวกับไพรเมตและภัยคุกคามต่าง ๆ การจัดตั้งโครงการศูนย์ภูมิภาคเพื่อการวิจัยไพรเมต (Regional Primate Research Centers Program) ในปี ค.ศ. 1960 สำหรับดุคโลว์แล้วถือว่ามีผลสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาวิชาการด้านไพรเมตที่ไม่ใช่มนุษย์ให้กว้างขวางทั้งในและนอกสหรัฐอเมริกา (Nelson 2017, 79)

งานศึกษาพฤติกรรมทางสังคมของลิงบาบูนในทุ่งหญ้าสะวันนา (Savannah baboons) ที่ถูกใช้เป็นโมเดลหลักที่มีอิทธิพลในการอธิบายแบบแผนวิวัฒนาการของไพรเมตและมนุษย์⁴ มาในทศวรรษก่อนหน้านี้อีกแล้ว ในตัวแบบดังกล่าว การครองอำนาจของเพศชาย (Male dominance) ถูกมองว่าเป็นพื้นฐานสำคัญของโครงสร้างทางสังคมของลิงบาบูนในการสร้างเสถียรภาพให้กับกลุ่ม โดยลิงเพศชายนั้นมีหน้าที่สำคัญในการจัดองค์กรและควบคุมกำลังในลักษณะเดียวกับที่พบในการนำทางการเมืองของเพศชายในวัฒนธรรมมนุษย์ (Devore and Washburn 1963) นักไพรเมตศึกษาในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 ต่างก็ใช้แนวคิดที่ว่าด้วยแบบแผนไพรเมตที่มีลิงบาบูนเป็นไพรเมตสำคัญในการสร้างสมมติฐานเกี่ยวกับจุดกำเนิดของครอบครัว ความแตกต่างทางเพศ และการแบ่งแยกแรงงานตามเพศ ที่กลายเป็นพื้นฐานของการอธิบายวิวัฒนาการของมนุษย์

ความโน้มเอียงทางเพศในไพรเมตวิทยาดังกล่าวไม่ได้เป็นเรื่องบังเอิญ หากแต่มีฐานที่มาจากความโน้มเอียงทางเพศในวิทยาศาสตร์ที่ดำรงอยู่แล้วในแวดวงวิชาการ แลมเบิร์ต (Lambert 1997) ได้เสนอว่าแนวคิดชายเป็นศูนย์กลาง (Androcentrism) ในไพรเมตศึกษานั้นได้รับอิทธิพลจากแนวคิดที่สำคัญอย่างน้อยสามแนวทางด้วยกัน ได้แก่ แนวคิดแบบดาร์วิน แนวคิดหน้าที่นิยม และแนวคิดชีววิทยาสังคม

แนวคิดแบบดาร์วินนั้น มีบทบาทสำคัญในการวางรากฐานทฤษฎีวิวัฒนาการนิยมที่ให้ความสำคัญต่อความเหนือกว่าของเพศชาย ทฤษฎีดังกล่าววางอยู่บนคุณลักษณะทางชีววิทยาสองประการคือ ขนาดเชิงกายภาพที่ใหญ่กว่าของเพศชายที่แตกต่างจากเพศหญิง (Sexual dimorphism) และการผลิตซ้ำของเพศหญิง งานเขียนของดาร์วินเรื่อง *The Descent of Man* (1871) ได้เสนอว่าในขณะที่เพศชายนั้นแข่งขันกันเพื่อเข้าถึงการผสมพันธุ์กับเพศหญิง เพศหญิงนั้นใช้เวลาไปกับการตั้งท้อง ให้นมและเลี้ยงดูลูก ซึ่งการแข่งขันระหว่างเพศเดียวกันได้นำไปสู่การสร้าง ความแตกต่างทางเพศและความต่างทางกายภาพของร่างกาย ที่ทำให้เพศชายที่ร่าง

⁴ อันที่จริงแล้วแนวคิดที่ว่าด้วยแบบแผนทางสังคม ซึ่งเป็นแนวคิดในสายโครงสร้างหน้าที่นิยม ไม่ได้มาจากสาขาวิชาไพรเมตศึกษาหรือมานุษยวิทยา หากแต่ถูกพัฒนาขึ้นโดยแวดวงสังคมศาสตร์ อาทิ นักสังคมวิทยา โรเบิร์ต เมอร์ตัน (Robert Merton) ในการศึกษาสังคมมนุษย์ (Nelson 2017)

กำยำกว่ามีอำนาจเหนือกว่าผู้ที่ร่างกายเล็กกว่า และเหนือกว่าเพศหญิง ผู้ที่มีกำลังเหนือกว่าจึงกลายเป็นผู้ที่มีอำนาจเหนือกลุ่มและทำหน้าที่ในการจัดวางกลุ่มและควบคุมความเป็นไปของกลุ่ม แนวคิดของคาร์วินมีอิทธิพลต่อนักไพรเมตวิทยาในเวลาต่อมา เช่น ดีวัวร์และวอชเบิร์น (DeVore and Washburn 1963) ซึ่งเสนอว่ากายวิภาคของลิงบาบูนนั้นสะท้อนการกระจายชีวมวลที่เหมาะสมที่สุดของสปีชีส์ เพราะหากการคัดสรรตามธรรมชาตินั้นเลือกเพศชายที่มีขนาดใหญ่แล้ว กระบวนการดังกล่าวย่อมเลือกเพศหญิงที่มีขนาดเล็กกว่า การที่เพศหญิงมีขนาดเล็กกว่านั้น ย่อมทำให้มีเพศหญิงได้จำนวนมากขึ้น และทำให้สามารถเพิ่มศักยภาพในการผลิตซ้ำได้สูงสุด (อ้างใน Lambert 1997, 7) แนวคิดที่ว่าด้วยการมีอำนาจเหนือ (Dominance) ในลักษณะที่เป็นเส้นตรง (Linear) และมีช่วงชั้น (Hierarchy) โดยมีเพศชายอยู่บนสุดเหนือเพศหญิง อันเป็นวิธีคิดที่ได้รับอิทธิพลมาจากคาร์วิน ยังคงทรงอิทธิพลมาจวบจนปัจจุบันในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างเพศชายและเพศหญิงในสังคมไพรเมต

แนวคิดโครงสร้างหน้าที่นิยมนั้นเข้ามามีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อไพรเมตศึกษา โดยเฉพาะในวงการมานุษยวิทยาในกลางคริสต์ทศวรรษ 1960 โดยให้ความสำคัญต่อความแตกต่างทางเพศที่นำไปสู่การแบ่งแยกแรงงานทางเพศ ที่ซึ่งเพศชายนั้นมีบทบาทตามธรรมชาติในการปกป้องเพศหญิงและปกป้องกลุ่ม การมีบทบาทนำทางเพศ มีความก้าวร้าว และแข็งแรงในการออกล่าอาหาร ได้กลายเป็นคุณลักษณะเด่นและมีบทบาทสำคัญในกระบวนการวิวัฒนาการ ในขณะที่เพศหญิงนั้นมีบทบาทตามธรรมชาติในการฟุ่มฟักเลี้ยงดูลูก ชูซาน สเปอร์ลิง (Spertling 1991) ชี้ให้เห็นว่าการที่นักไพรเมตศึกษาหมกมุ่นอยู่กับการแยกความแตกต่างทางเพศที่สะท้อนพฤติกรรมที่ต่างกันของเพศ (Gender role dimorphism) ในฐานะที่เป็นกลไกการปรับตัวและผลสุดท้ายของการคัดสรรทางธรรมชาติ ซึ่งนำไปสู่ความเชื่อเรื่องคุณสมบัติทางเพศที่ส่งทอดจากรุ่นสู่รุ่นมายังเพศชายและเพศหญิงที่แตกต่างกัน ได้ทำให้ไพรเมตวิทยาในยุคต้นตกอยู่ในกับดักของวิวัฒนาการนิยมสายเดี่ยวที่มีลักษณะกำหนดนิยมและปฏิเสธรมิติอื่น ๆ ที่หลากหลายในพฤติกรรมของไพรเมต

แนวคิดโครงสร้างหน้าที่นิยมนั้นได้กลายเป็นฐานคิดสำคัญต่อโมเดลแบบแผนของไพรเมต ที่เชื่อว่าบทบาทที่ต่างกันทางเพศที่แสดงออกผ่านพฤติกรรม ได้นำไปสู่การสร้างความชำนาญที่ต่างกัน และหน้าที่ที่ต่างกันนี้ตอบสนองต่อความต้องการที่แตกต่างกันระหว่างเพศชายและเพศหญิง หากแต่เกื้อหนุนซึ่งกันและกันภายในระบบที่เป็นเอกภาพเดียวกันเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป้าหมายในการผลิตซ้ำ (Reproductive goal) ตัวอย่างเช่น งานศึกษาของโรเบิร์ต ทริเวอร์ส์ (Trivers 1972) ในหมู่ลิงไร้หาง (Anthropoid ape species) ซึ่งเห็นว่าการแข่งขันเพื่อเรียกร้องความสนใจจากลิงเพศหญิงที่ใช้เวลาส่วนใหญ่ในการเลี้ยงดูลูกนั้น ได้ทำให้ลิงเพศชายมีพฤติกรรมที่แตกต่างไปจากลิงเพศหญิง และนำไปสู่การพัฒนาบุคลิกสัมผัสฐานที่แตกต่างไปจากเพศหญิง ในขณะที่รัสเซลล์และรัสเซลล์ (Russell and Russell 1972) ก็เสนอว่า การแยกความแตกต่างทางกายภาพระหว่างเพศชายและเพศหญิงนั้นเป็นผลมาจากการปรับตัวในการหลบหนีอันตรายจากการที่มีถิ่นที่อยู่บนดิน ที่ทำให้ลิงเพศชายมีวิวัฒนาการตามธรรมชาติในรูปร่างที่ใหญ่และชำนาญการในการนำและปกป้องฝูง ทั้งนี้เนื่องจากลิงที่อาศัยอยู่บนพื้นดินนั้นต้องเผชิญกับภัยอันตรายมากกว่าลิงที่อาศัยอยู่บนต้นไม้ ภายใต้กรอบคิดโครงสร้างหน้าที่นิยมนั้นกล่าว งานศึกษาเกี่ยวกับไพรเมตจึงมักให้ความสำคัญต่อบทบาทของลิงเพศชายทั้งในระบบการผสมพันธุ์ การปกป้องฝูง และการสร้างพันธมิตรในเพศเดียวกัน ในขณะที่ลิงเพศหญิงมีบทบาทเพียงการสืบพันธุ์และการเลี้ยงดูลูก

แนวคิดชีววิทยาสังคม (Sociobiology) เป็นแนวคิดที่เข้ามาแทนที่แนวคิดโครงสร้างหน้าที่นิยมในราวกลางคริสต์ทศวรรษ 1970 ซึ่งมีฐานคิดว่าพฤติกรรมนั้นจะมีเส้นทางวิวัฒนาการไปสู่ความเหมาะสมสูงสุดของการผลิตซ้ำเสมอ โดยดูจากเปอร์เซ็นต์ของยีนส์ที่ถูกสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น (Spertling 1991, 206) แม้ว่าแนวคิดนี้จะมีจุดเน้นที่แตกต่างไปจากแนวคิดโครงสร้างหน้าที่นิยมที่ให้ความสำคัญต่อวิวัฒนาการในเชิงชีววิทยา แต่ทั้งโครงสร้างหน้าที่นิยมและชีววิทยาสังคมต่างก็มีจุดร่วมกันและสนับสนุนซึ่งกันและกันในการมองพฤติกรรมที่แตกต่างกันทางเพศว่าเป็นไปเพื่อการเพิ่มความเหมาะสมของวิวัฒนาการ และผลที่เกิดจากการทำงานของยีนส์หรือปัจจัยทางชีววิทยานี้ เป็นสิ่งที่ไม่อาจควบคุมได้ แนวคิดชีววิทยาสังคมนั้นเน้นความสัมพันธ์

ระหว่างปัจจัยด้านชีววิทยากับพฤติกรรมทางสังคมที่ต่างกันระหว่างไพรเมตเพศชายและเพศหญิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายใต้กฎการคัดสรรตามธรรมชาติ ซึ่งเชื่อว่าถ่ายทอดคุณสมบัติของไพรเมตที่สร้างแรงดึงดูดทางเพศต่อเพศตรงข้าม และดังนั้นจึงสร้างโอกาสสูงสุดให้กับการผลิตซ้ำแก่ผู้ที่มีความเหมาะสมที่สุด (Spertling 1991, 206) นักไพรเมตศึกษา เชื่อว่าความก้าวร้าวและทักษะในการต่อสู้เป็นสิ่งที่ดึงดูดใจเพศหญิง ซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญที่เพศชายต้องมีการปกป้อง “ฮาเร็ม” ของตน และเห็นว่ามีแต่เพศชายเท่านั้นที่มีสัณฐานร่างกายที่ปรับตัวต่อการสร้างความสามารถในการปกป้องกลุ่ม และด้วยตรรกะที่ให้ความสำคัญต่อร่างกายเชิงกายภาพดังกล่าว ทำให้นักไพรเมตศึกษาเชื่อว่าหากกลุ่มลิงบาบูนเพศชายและเพศหญิงมีขนาดที่ใหญ่เท่ากันแล้ว ย่อมทำให้กลุ่มลิงบาบูนนั้นมีความสามารถในการผลิตซ้ำเพิ่มมากขึ้นถึงสองเท่าตัว การให้ความสำคัญต่อลักษณะทางชีววิทยากายภาพโดยเฉพาะของไพรเมตเพศชายในฐานะปัจจัยสำคัญที่กำหนดพฤติกรรมทางสังคมและความแตกต่างทางเพศ ที่ไพรเมตเพศชายเป็นตัวกระทำหลักในสังคม และเป็นศูนย์กลางของความเป็นไปทางสังคมของไพรเมต ได้กลายเป็นกรอบคิดสำคัญที่ถูกนำมาใช้อธิบายวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์

ปัญหาในทางวิวิธวิทยาของชายเป็นศูนย์กลางในไพรเมตศึกษา

อคติทางเพศในแนวคิดที่วางรากฐานไพรเมตศึกษาได้นำไปสู่ความโน้มเอียงทางเพศในวิวิธวิทยาในการศึกษาวิจัย นับตั้งแต่การตั้งข้อสมมติฐานในการศึกษา การเลือกกลุ่มไพรเมตในการศึกษา ประเด็นในการศึกษา การวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม และแม้แต่ภาษาที่ใช้ในการอธิบายพฤติกรรมของไพรเมตโดยนักไพรเมตศึกษาในยุคเริ่มแรก การที่แนวคิดที่ว่าด้วยแบบแผนไพรเมต และการครองอำนาจของไพรเมตเพศชาย มีอิทธิพลอย่างยิ่งในวงการไพรเมตศึกษา ได้ทำให้ชนิดของไพรเมตที่ได้รับความสนใจจากนักไพรเมตศึกษาได้แก่ ลิงบาบูน ซึ่งเป็นไพรเมตในสังคมที่เพศชายมีอำนาจนำในการศึกษาไพรเมตในระหว่างคริสต์ทศวรรษ 1950-70 ลิงบาบูนถูกเลือกให้เป็นกลุ่มตัวอย่างหลักที่ได้รับความสนใจมากที่สุด ทั้งที่มีสปีชีส์ไพรเมตมากกว่า 200 สายพันธุ์ด้วยกัน ทั้งนี้ก็ด้วยคุณสมบัติที่สอดคล้องกับความเชื่อของนักไพรเมตศึกษาในขณะนั้น (Fedigan 2001, 51) เซอร์วูด วอชเบิร์น (Sherwood Washburn) นั้นเชื่อว่า

นักไพรเมตศึกษาจะสามารถสร้างแบบแผนของไพรเมตที่สะท้อนธรรมชาติหลักของไพรเมตได้โดยมีลิงบาบูนเป็นต้นแบบที่สำคัญ ซึ่งได้ทำให้บาบูนกลายเป็นโมเดลสายพันธุ์เดียวที่นักไพรเมตศึกษาใช้ในการทำความเข้าใจสังคมไพรเมตและวิวัฒนาการของมนุษย์⁵ ลินดาเฟดิแกน (Fedigan 2001) เรียกกระบวนการดังกล่าวว่าการทำให้บาบูนเป็นศูนย์กลางของไพรเมตวิทยา (Baboonization of Primatology) หรือเป็นต้นแบบของวิวัฒนาการของมนุษย์โบราณ (Prothominid evolution) ต้นแบบลิงบาบูนได้ทรงอิทธิพลขนาดที่ว่าแทบไม่มีงานเขียนเกี่ยวกับไพรเมตและวิวัฒนาการนิยมในต้นทศวรรษ 1970 ขึ้นใด ที่จะไม่อ้างอิงถึงต้นแบบลิงบาบูนโดยเฉพาะที่มาจากงานศึกษาของวอชเบิร์นและดีวัวร์ (Washburn 1961) (Fedigan อ้างแล้ว) แม้ว่าจะงานศึกษาเกี่ยวกับลิงชิมแปนซีของเจน กูดอลล์ (Jane Goodall) ในเวลาไล่เลี่ยกันในเขตป่าสงวนกัมเบ (Gombe Reserve) ในแทนซาเนีย จะชี้ให้เห็นถึงพฤติกรรมและความสัมพันธ์ของไพรเมตที่แตกต่างออกไปอย่างสิ้นเชิงที่สะท้อนต้นแบบของวิวัฒนาการของมนุษย์โบราณที่แย้งกับแบบแผนของลิงบาบูนก็ตามที และแม้ว่าจะมีงานศึกษาเกี่ยวกับลิงบาบูนโดยนักไพรเมตศึกษาสตรี ที่ได้ชี้ให้เห็นถึงความโน้มเอียงที่นำไปสู่ข้อสรุปที่ผิดพลาดเกี่ยวกับสังคมลิงบาบูน อาทิ งานของเธลมา โรเวลล์ (Thelma Rowell 1974) ที่แสดงให้เห็นว่า เส้นทางออกหาอาหารประจำวันนั้นมักถูกตัดสินใจโดยกลุ่มลิงบาบูนเพศเมียที่โตเต็มวัยมากกว่าลิงบาบูนเพศผู้ ข้อโต้แย้งดังกล่าว ไม่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงต้นแบบลิงบาบูนที่มีเพศชายเป็นศูนย์กลางในขณะนั้น

ทัศนคติแบบชายเป็นศูนย์กลางไม่เพียงส่งผลต่อวิธีการเลือกตัวอย่างของไพรเมตที่จำกัดอยู่ในสายพันธุ์บางชนิดเช่นลิงบาบูน ในฐานะตัวแทนในการอธิบายวิวัฒนาการของสังคมไพรเมตเท่านั้น หากแต่ยังทำให้ไพรเมตเพศหญิงไม่ถูกให้ความสำคัญในกระบวนการศึกษาวิจัยและ

---

⁵ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานของ เออร์เวน ดีวัวร์ (Irven Devore) และ เซอร์วูด วอชเบิร์น (Sherwood Washburn) ที่มีอิทธิพลต่อนักไพรเมตศึกษาในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง หนึ่งในนั้นคือ โรบิน ฟ็อกซ์ (Robin Fox 1968) ผู้เขียนบทความในนิตยสาร ไทมส์ เกี่ยวกับต้นแบบลิงบาบูนว่า “หากระบบสังคมชนิดนี้เป็นลักษณะของบรรพบุรุษของมนุษย์แล้ว ระบบดังกล่าวได้ให้ช่องทางที่ทรงพลังในการทำความเข้าใจวิวัฒนาการของสมอง” (อ้างใน Spertling 1991, 209)

สังเกตการณ์ หรือมิเช่นนั้นนั้นก็ถูกทักท้วงเอาไว้ว่าพฤติกรรมและวิถีชีวิตของไพรเมตเพศหญิงนั้นมีลักษณะที่เป็นไปเพื่อรองรับการนำของไพรเมตเพศชาย เพดิแกนตั้งข้อสังเกตว่าวิธีคิดในการมองการแบ่งแยกบทบาททางเพศที่แตกต่างกันดังกล่าว สะท้อนการนำเอาความคิดทางเพศของสังคมมนุษย์ในโลกตะวันตกในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 เข้าเป็นเลนส์ในการมองและสร้างความรู้เกี่ยวกับสังคมไพรเมต (Fedigan 2001, 53) อคติดังกล่าวสามารถพบได้ในการอธิบายความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างไพรเมตเพศชายและเพศหญิง ตัวอย่างเช่น ลิงและเอปเพศชายบางครั้งถูกอธิบายว่า “เป็นเจ้าของ” เพศหญิงในฝูงของตน⁶ ทั้งที่เป็นที่รู้จักกันในทุกวันนี้ว่าไพรเมตเพศชายหลายสปีชีส์นั้นมีความผูกพันเพียงชั่วคราวและหมุนเวียนไม่ถาวรในการอยู่ร่วมกับกลุ่มไพรเมตเพศหญิง ในขณะที่ไพรเมตเพศหญิงที่เกี่ยวข้องกันทางสายเลือดมักอาศัยอยู่ร่วมกันในพื้นที่ที่แน่นอน (Fedigan อ้างแล้ว) วิธีอธิบายดังกล่าวสะท้อนการมองสถานะของเพศหญิงในโลกตะวันตกในขณะนั้นในฐานะที่เป็นทรัพยากรที่รอการครอบครอง (Passive resource) ทักษะดังกล่าวถูกนำมาสวมทับลงบนสถานะของไพรเมตเพศหญิงเป็นอย่างดี อันเป็นกระบวนการทำให้ไพรเมตกลายเป็นมนุษย์ (Humanization of primates) โดยมีโมเดลที่วางอยู่บนการให้ความสำคัญต่อการเข้าถึง (Priority of Access Model) ที่เชื่อว่าลิงเพศหญิงนั้นเป็นเพียงทรัพยากรที่มีหน้าที่เพียงการผลิตลูก และรอการผสมพันธุ์จากเพศชายที่ชนะการแข่งขันกับเพศเดียวกันเท่านั้น

อคติทางเพศที่มีมนุษย์เป็นต้นแบบนั้น อันที่จริงเป็นอิทธิพลมาจากงานของดาร์วินก่อนหน้านี้นี้ ซึ่งใช้ภาษาที่โน้มเอียงทางเพศแบบมนุษย์ในการประกอบสร้างสังคมไพรเมตที่จำลองภาพความสัมพันธ์ทางเพศแบบสังคมมนุษย์ เช่น การเรียกสังคมไพรเมตที่เพศหญิงอยู่ร่วมกันเป็นหมู่โดยมีเพศชายเข้ามาผสมพันธุ์ว่า “ฮาเร็ม” ที่ถูกปกครองโดย “ผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจเด็ดขาด” (Despots) หรือ “นาย” (Masters) ผู้ซึ่ง “เป็นเจ้าของ” เพศหญิงเหล่านั้น (Darwin 1871)

⁶ เช่นงานของ จอห์น ครูค (Crook 1972) เรื่อง “Sexual Selection, Dimorphism, and Social Organization” และงานของ โรบิน ฟ็อกซ์ (Fox 1971) “Alliance and Constraint: Sexual Selection and the Evolution of Human Kinship System” เป็นต้น

ในงานของนักไพรเมตศึกษาในยุคต้น ภาษาที่มีนัยถึงการเป็นผู้กระทำการของเพศชาย และการเป็นผู้รับและปราศจากความเป็นผู้กระทำการ (Agency) ของเพศหญิงดำเนินตามแนวทางของดาร์วิน เพศวิถีของเพศหญิงจึงวนเวียนอยู่กับคำอธิบายเช่น ความดึงดูดใจ (Attractiveness) และการยอมรับ (Receptivity) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือเป็นด้านตรงกันข้ามกับการกระทำการของเพศชายภายใต้ความสัมพันธ์แบบคู่ตรงข้ามระหว่างการกระทำกับไม่กระทำ (Active/passive dichotomy) กว่าที่ไพรเมตเพศหญิงจะถูกมองว่ามีความสามารถในการกระทำทางเพศเช่นเดียวกัน และดังนั้นจึงมีบทบาทสำคัญไม่ต่างไปจากเพศชายในกระบวนการวิวัฒนาการก็ล่วงเลยมาถึงปลายคริสต์ทศวรรษ 1970 เมื่อแฟรงค์ บีช (Beach 1976) ใช้คำว่า Proceptivity ในการอธิบายพฤติกรรมของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมเพศหญิงในการเข้าหาเพศชาย และริเริ่มการผสมพันธุ์เอง (Beach 1976 อ้างใน Fedigan 2001)

สตรีนิยมและจุดเปลี่ยนในไพรเมตวิทยา

นับตั้งแต่กลางทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา ไพรเมตวิทยาและแนวคิดที่มีชายเป็นศูนย์กลางในการศึกษาไพรเมต เริ่มถูกตั้งคำถามจากนักไพรเมตศึกษาเพศหญิงและจากนักสตรีนิยมนอกแวดวงไพรเมตวิทยา โดยเฉพาะความเชื่อว่าด้วยความเป็นกลางทางวิทยาศาสตร์และสมมติฐานหลักที่มีต่อการแยกความแตกต่างทางเพศระหว่างไพรเมตเพศชายและเพศหญิงตลอดจนบทบาทที่ต่างกันที่มีต่อวิวัฒนาการนิยม การตั้งคำถามที่เกิดขึ้น ได้ทำให้มุมมองของผู้หญิงเดินทางเข้าไปมีส่วนสำคัญในการเปลี่ยนวิธีคิดภายในวงการไพรเมตศึกษา ดังที่เจน แลงคาสเตอร์ (Lancaster 1973) ศิษย์เอกของเซอร์วูด วอชเบิร์น ลูกขึ้นมาตั้งคำถามต่องานศึกษาเกี่ยวกับไพรเมตก่อนหน้านี้ ซึ่งรวมถึงงานของอาจารย์ของเธอเองด้วยว่า

“นักชาติพันธุ์วิทยา นักสัตวศาสตร์ และนักสังคมวิทยาบางคน สร้างข้อสรุปว่าสังคมไพรเมตนั้นอยู่ได้ด้วยความสำเร็จของไพรเมตเพศชายและหน้าที่ในการดูแลลูกของไพรเมตเพศหญิง โดยได้ขยายข้อสังเกตดังกล่าวจากลิงสู่เอปไปยังมนุษย์ สอนีเยว่าเพศในสิ่งมีชีวิตทั้งสองประเภทนั้นต่างก็จำกัดบทบาทของผู้หญิง งานศึกษาเกี่ยวกับไพรเมตปัจจุบันได้ชี้ให้เห็นว่านักไพรเมตศึกษาก่อนหน้านี้ อาจด่วนสรุปจากข้อมูลที่ได้ที่ไม่เพียงพอ และไพรเมตเพศหญิง

นั้นมียุทธศาสตร์มากกว่าเพียงเป็นแม่เท่านั้น ปัจจุบันเราจำเป็นต้องรู้ว่าความแตกต่างในพฤติกรรมระหว่างเพศชายและเพศหญิงนั้นเป็นเรื่องที่แน่นอนตายตัวทางชีววิทยา หรือว่าที่จริงแล้วเป็นเรื่องที่มีอิทธิพลอย่างมากมาจากประสบการณ์”

(Lancaster 1973, 30)

หนึ่งในข้อท้าทายที่สำคัญต่อวิธิตดชายเป็นศูนย์กลางในไพรเมตศึกษาของนักไพรเมตสตรีคือการปฏิเสธสมมติฐานว่าด้วยการล่าสัตว์ (the Hunting Hypothesis) ในฐานะที่เป็นตัวขับเคลื่อนวิวัฒนาการนิยมนที่สำคัญ สมมติฐานดังกล่าวได้ถูกกล่าวถึงเป็นครั้งแรกในงานของดาร์วิน และได้รับการสานต่อจากนักไพรเมตศึกษาชายในเวลาต่อมา งานประชุมวิชาการเรื่อง “Man the Hunter” ในปี 1966 ณ มหาวิทยาลัยชิคาโก ซึ่งต่อมาได้ตีพิมพ์เป็นหนังสือภายใต้ชื่อเดียวกัน โดยมีริชาร์ด ลี (Richard Lee) และ เออร์เวน ดีวัวร์ เป็นบรรณาธิการ ได้ทำให้อธิบายเรื่องการล่าสัตว์ในฐานะที่เป็นแบบแผนแม่บทของสปีชีส์มนุษย์ กลายเป็นทฤษฎีสำคัญในวงการไพรเมตศึกษา (Arnhart 1992) ซึ่งเชื่อว่าคุณลักษณะที่เด่นชัดของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นความสามารถในการประดิษฐ์ ความเฉลียวฉลาดทางปัญญา ภาษา การใช้เครื่องมือ การจัดองค์กรทางสังคมที่ซับซ้อน ล้วนแล้วแต่เป็นผลผลิตมาจากการล่าสัตว์ซึ่งเป็นกิจกรรมของเพศชายทั้งสิ้น เพศหญิงและลูกถูกมองว่าเป็นสิ่งมีชีวิตที่ไม่กระทำการ ผู้ที่อาศัยอยู่ใกล้กับพื้นที่อยู่อาศัย และมีชีวิตที่ขึ้นกับเพศชายที่แข็งแกร่งกว่าในการหาเลี้ยงและปกป้องพวกเธอ แนวคิดดังกล่าวได้ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของทฤษฎีวิวัฒนาการสังคมว่าด้วยวิวัฒนาการของมนุษย์ โดยเอ็ดเวิร์ด วิลสัน (Wilson 1975, 1978) และนักไพรเมตศึกษาคนอื่น ๆ (Arnhart อ้างแล้ว)

นักไพรเมตสตรีคนแรก ๆ ที่ท้าทายสมมติฐาน “ชายผู้ล่า” (Man the Hunter) ได้แก่แซลลี ลินตัน (Sally Linton 1971) ผู้ซึ่งนำเสนอแนวคิดที่ว่าด้วย “ผู้หญิงผู้เก็บหาอาหาร” (Women the Gatherer) ซึ่งได้ถูกขยายความโดยนักไพรเมตสตรีคนอื่น ๆ ในเวลาต่อมา แนวคิดผู้หญิงผู้เก็บหาอาหารนี้เสนอว่า ในการเปลี่ยนผ่านเชิงวิวัฒนาการในยุคแรก ๆ จากวานรบรรพบุรุษ (Ancestral apes) ไปสู่วงศ์ลิงใหญ่ (Hominids) ราว 3.5 ล้านปีก่อน เพศหญิงนั้นเริ่มที่จะใช้เครื่องมือในการเก็บหาอาหารจำพวกพืชและสัตว์เล็กเพื่อเลี้ยงตนเองและลูกของตน ซึ่งได้เอื้ออำนวยให้เกิดการย้ายถิ่นฐานจากป่าใหญ่ออกสู่ป่าทุ่งหญ้า การใช้เครื่องมือในการล่าสัตว์ใหญ่

นั้นเริ่มต้นขึ้นหลังจากนั้นเป็นเวลานานในฐานะที่เป็นส่วนขยายของเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นก่อนแล้ว โดยที่ปัญหาทางสังคม และการจัดองค์กรทางสังคมนั้นได้มีการพัฒนาขึ้นก่อนแล้ว อันเป็นผลพวงของการเก็บหาอาหารแบบกลุ่มของไพรเมตเพศหญิง ในการโต้แย้งกับทฤษฎีชายผู้ล่า นักไพรเมตศึกษา เช่น แทนเนอร์และซิลห์แมน (Zihlman 1978) ได้เสนอให้การศึกษาไพรเมตหันมาพิจารณาชีวิตทางสังคมของไพรเมตเพศหญิงในประเด็นสำคัญ 4 ประเด็นด้วยกันคือ การใช้เวลาในการดูแลลูกของไพรเมตเพศหญิง วิวัฒนาการของการเดินด้วยสองเท้ากับการใช้เครื่องมือที่เกี่ยวข้องกับการหาอาหาร การขัดเกลาทางสังคมของมารดาในการคัดเลือกโดยญาติ และตัวเลือกของไพรเมตเพศหญิงในการคัดเลือกทางเพศ (Tanner and Zihlman 1978 อ้างใน Arnhart 1992) และไพรเมตที่แทนเนอร์และซิลห์แมนเสนอให้พิจารณาคือลิงชิมแปนซี

เช่นเดียวกับนักไพรเมตศึกษาคนอื่น ๆ รวมทั้งเจน กูดอลล์ (Jane Goodall) ซึ่งศึกษาลิงชิมแปนซี แทนเนอร์และซิลห์แมน ได้ชี้ให้เห็นว่าบทบาทและเวลาที่ลิงชิมแปนซีเพศหญิงใช้ในการเลี้ยงดูลูกของพวกเธอนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจวิวัฒนาการของมนุษย์ เพราะในแง่การผลิตซ้ำแล้ว ลิงชิมแปนซีเพศหญิงมีบทบาทสำคัญที่สุดในการเลี้ยงดูลูกให้เติบโตและสมบูรณ์พอที่จะใช้ชีวิตด้วยตัวเองได้ ไม่ว่าจะเป็นการใช้เครื่องมือในการหาอาหาร เช่น ใช้ปล้องของหญ้าในการดักจับแมลง และการใช้ก้อนหินในการกะเทาะเปลือกของผลไม้แห้ง เปลือกแข็ง ในขณะที่ก่อกินเครื่องมือที่จะแบกและพาลูกติดตัวไปในขณะที่ออกหาอาหาร ประสบการณ์ในการเรียนรู้ในการเลี้ยงดูลูกและหาอาหารเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญในวิวัฒนาการทางสมองของลิงที่เป็นบรรพบุรุษของมนุษย์ ทั้งนี้ในหมู่ไพรเมตแล้วความสัมพันธ์ทางสังคมที่สำคัญที่สุดจึงได้แก่ความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูก ในขณะที่ลิงชิมแปนซีเพศผู้นั้นไม่มีความสัมพันธ์ดังกล่าว และมีบทบาทเพียงการแข่งขันกันเองเพื่อเข้าถึงเพศหญิงในการผสมพันธุ์ (Arnhart 1992, 161)

การหันมาศึกษาชีวิตทางสังคมของไพรเมตเพศหญิง ได้ทำให้เกิดการทบทวนวิธีการอธิบายเรื่องการคัดสรรตามธรรมชาติเสียใหม่ โดยเปลี่ยนมาให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกมากยิ่งขึ้น ในกรณีของลิงชิมแปนซีซึ่งเป็นสายพันธุ์ที่ใกล้เคียงกับมนุษย์ที่สุดนั้น

ไม่เพียงที่ลิงชิมแปนซีเพศแม่จะสอนลูกของตนเกี่ยวกับอาหารและเครื่องมือต่าง ๆ เท่านั้น แต่ ยังทำให้ลูกของพวกเธอเรียนรู้เกี่ยวกับชีวิตทางสังคมอันซับซ้อนภายในชุมชนชิมแปนซีอีกด้วย องค์ประกอบที่สำคัญของการคัดสรรตามธรรมชาติจึงไม่ใช่เพียงกายภาพที่แข็งแรงและเหมาะสม ที่สุดของปัจเจกเท่านั้น หากแต่เป็นเรื่องที่ศักยภาพในการผลิตซ้ำนั้นเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการเลี้ยงดู อุ้มชูจากเครือญาติในสายพันธุ์เดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการร่วมมือกันของบรรดาลูก ๆ และ พี่น้องภายใต้การชี้นำของแม่ซึ่งได้กลายเป็นหน่วยทางสังคมในการเก็บหาอาหาร (Hamilton 1964a, 1964b) ในแง่นี้ กว่าที่ลิงเพศชายจะสามารถมีลูกของตัวเองได้ ความสามารถในการ ผลิตซ้ำของตนนั้นเริ่มต้นและพัฒนาขึ้นจากการช่วยของแม่และพี่น้องของตนในการหาและ แบ่งปันอาหาร ส่วนเทคโนโลยี ปัญญา และการจัดองค์กรทางสังคมต่าง ๆ ตลอดจนการใช้อาวุธ ในการล่าสัตว์ใหญ่นั้น เป็นวิวัฒนาการที่เกิดขึ้นต่อมาในภายหลัง นอกจากนี้แล้ว การคัดสรร ทางเพศผ่านการเลือกของเพศหญิงยังอาจมีอิทธิพลต่อวิวัฒนาการของไพรเมตเพศชายอีกด้วย ทั้งนี้ แม้ว่าลิงชิมแปนซีเพศหญิงจะไม่ได้ใช้ชีวิตทางเพศกับลิงเพศชายใดโดยเฉพาะ แต่บางครั้ง ก็เลือกลิงเพศชายผู้ที่จะอยู่ด้วยในช่วงเวลาสั้น ๆ ที่มีลักษณะที่ให้ความร่วมมือในการออกหา อาหารมากกว่าที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว (Arnhart 1992, 162)

แน่นอนที่ว่าทฤษฎีว่าด้วยผู้หญิงในฐานะผู้หาอาหารย่อมได้รับการโต้แย้งเป็นจำนวนมากจากนักทฤษฎีวิวัฒนาการที่เห็นว่าการใช้กำลังและความก้าวร้าวของไพรเมตเพศชายนั้นมีความ สำคัญต่อวิวัฒนาการทางสังคม ในกรณีของลิงชิมแปนซีนั้น ในขณะที่ลิงเพศหญิงอาจมีบทบาท สำคัญในการหาอาหาร เลี้ยงดูลูก และคิดค้นเทคโนโลยีในการหาอาหาร การรวมกลุ่มของลิง ชิมแปนซีเพศชายในการออกล่าสัตว์และปกป้องอาณาเขตของกลุ่มก็มีความสำคัญในทาง การเมืองและสงครามที่มีรากในทางวิวัฒนาการที่แม่แต่งงานศึกษาของเจน กูดอลล์ (Jane Goodall) เองก็แสดงให้เห็นด้านที่เป็นความก้าวร้าวของลิงชิมแปนซี อย่างไรก็ตาม มิติเรื่องการต่อสู้และ สงครามระหว่างกลุ่มในหมู่ลิงชิมแปนซีนั้น กลายเป็นข้อถกเถียงกันในหมู่นักไพรเมตศึกษาเกี่ยวกับ ผลที่เกิดขึ้นต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของไพรเมตอันเนื่องมาจากการแทรกแซงของมนุษย์ ทั้งนี้ ความก้าวร้าวที่เพิ่มขึ้นในหมู่ลิงชิมแปนซีเพื่อปกป้องอาณาเขตในเขตสงวนกัมเบที่ เจน กูดอลล์ ทำงานอยู่นั้น เป็นผลโดยตรงจากการให้อาหารแก่ลิงเหล่านั้นใกล้เคียงกับแคมป์ศึกษา

เพื่อช่วยต่อการสังเกตการณ์และศึกษาวิจัย เมื่อการให้อาหารหยุดลง ภาวะดังกล่าวผลักดันให้ลิงต้องออกหาอาหารเอง ซึ่งส่งผลให้ภาวะความก้าวร้าวและปกป้องอาณาเขตด้วยการต่อสู้ในหมู่ลิงเพศชายทวีมากขึ้น (Power 1991) แม้ว่าการร่วมมือกันในหมู่ลิงชิมแปนซีเพศชายเพื่อออกล่าเหยื่อและปกป้องอาณาเขตจะเกิดขึ้นอยู่แล้วตามธรรมชาติก็ตามที่ ทฤษฎีว่าด้วยเพศหญิงในฐานะผู้หาอาหารนั้น จึงถือเป็นข้อเสนอที่มีบทบาทในการถ่วงดุลทฤษฎีเพศชายในฐานะผู้ล่าในทฤษฎีวิวัฒนาการนิยมที่มักอธิบายวิวัฒนาการในแนวทางเดียวที่วางอยู่บนกรอบคิดของการแข่งขันระหว่างเพศชาย การใช้กำลัง และความขัดแย้งทางอำนาจ นักไพรเมตศึกษาในเวลาต่อมาเห็นพ้องต้องกันว่าทฤษฎีวิวัฒนาการของมนุษย์ผ่านสังคมไพรเมตนั้น ไม่อาจจำกัดมุมมองอยู่กับปัจจัยกำหนดประเภทเดียว หรือเพศเดียว แล้วสร้างเป็นกฎเกณฑ์สากลได้ ซึ่งเป็นฐานคิดที่มีที่มาจากอคติทางเพศ การหันมาให้ความสำคัญต่อการสร้างทฤษฎีทางเลือกที่มาจากการศึกษาชีวิตทางสังคมของไพรเมตเพศหญิง จึงช่วยปรับปรุงกรอบทฤษฎีวิวัฒนาการนิยมให้มีความสลับซับซ้อนและคำนึงถึงบทบาทอันหลากหลายของไพรเมตเพศต่าง ๆ ในสังคมไพรเมตมากยิ่งขึ้น

นับตั้งแต่ปลายคริสต์ทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา อิทธิพลของสตรีนิยมที่มีต่อไพรเมตศึกษาได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในวงการวิจัยด้านไพรเมต (Nelson 2017, 84) โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานศึกษาที่ดำเนินโดยนักไพรเมตสตรี ได้เริ่มตั้งคำถามและจุดประเด็นใหม่ ๆ ให้กับวงการไพรเมตศึกษาผ่านมุมมองของเพศหญิง ตัวอย่างเช่น แทนที่จะตั้งคำถามอย่างที่ดาร์วินเคยเริ่มต้นไว้เกี่ยวกับความแตกต่างทางสรีระระหว่างเพศชายและเพศหญิงว่า เหตุใดสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมเพศชายจึงมีขนาดร่างกายที่ใหญ่โตกว่าเพศหญิงในสปีชีส์เดียวกัน ซึ่งแน่นอนที่ว่ากรอบในการตั้งคำถามดังกล่าว ย่อมนำไปสู่สมมติฐานว่าด้วยกำลังอำนาจที่เพศชายมีเหนือกว่าในการปกป้องเพศหญิง นักไพรเมตศึกษาสตรีเปลี่ยนมุมมองต่อเรื่องดังกล่าวด้วยการตั้งคำถามว่า การมีร่างกายที่เล็กกว่าของเพศหญิงนั้นมีประโยชน์ในเชิงการปรับตัวอย่างไรบ้าง อันเป็นคำถามที่เปลี่ยนมุมมองต่อความสัมพันธ์ระหว่างไพรเมตที่มีนัยยะที่สำคัญและเป็นการนำเอาไพรเมตเพศหญิงและร่างกายของพวกเธอกลับเข้าสู่ข้อพิจารณาเกี่ยวกับวิวัฒนาการนิยม (Fedigan 2001, 50) การศึกษาไพรเมตเพศหญิงในความสัมพันธ์กับไพรเมตเพศชาย ตลอดจนลูกของ

พวกเธอได้ถูกขยายมุมมองออกไปอย่างกว้างขวางและได้นำไปสู่การสร้างความรู้ใหม่ ๆ ให้กับวงการไพรเมตศึกษา งานหลายชิ้นได้ชี้ให้เห็นถึงกลยุทธ์ในการต่อรองทางเพศของไพรเมตเพศหญิงและทำทนายทฤษฎีที่มีมาก่อนหน้า ตัวอย่างเช่น งานวิทยานิพนธ์อันมีชื่อเสียงของซาราห์ เฮอร์ดี (Hrdy 1977) ซึ่งแย้งสมมติฐานเกี่ยวกับการฆ่าทารกของค่างหนุมาน (Hanuman langurs) ของค่างเพศชาย ที่เชื่อกันก่อนหน้าว่าเกิดจากการที่กลุ่มประชากรมีจำนวนที่แออัด เฮอร์ดีพบว่าการสังหารค่างทารกนั้นไม่ได้เกี่ยวข้องกับจำนวนประชากรแต่อย่างใด อันเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เมื่อค่างเพศชายที่อยู่นอกกลุ่มเข้ามาในกลุ่ม และทำการสังหารทารกจนหมด เฮอร์ดีเสนอว่ามีความเป็นไปได้ที่การสังหารทารกนั้นเป็นกลยุทธ์ในเชิงวิวัฒนาการ ที่ตัดตอนกระบวนการให้นมลูกของค่างเพศหญิงลง การกระทำดังกล่าวช่วยย่นระยะเวลาของการตกไข่ให้สั้นลง นำไปสู่การเพิ่มโอกาสในการส่งต่อยีนของค่างเพศชายจำฝูงตัวใหม่จากการผสมพันธุ์ เพราะเมื่อปราศจากทารกที่ต้องให้นมและดูแลแล้ว ค่างเพศหญิงจะยอมรับที่จะผสมพันธุ์ได้ง่ายขึ้น เฮอร์ดียังพบอีกว่า เมื่อต้องเผชิญกับภาวะกดดันดังกล่าว ค่างเพศหญิงมักเลือกที่จะผสมพันธุ์กับค่างเพศชายให้มากที่สุด โดยเฉพาะค่างที่มาจากนอกฝูง ทั้งนี้เพื่อปกป้องลูกของตน เพราะค่างเพศชายนั้นมักจะไม่ใช่ลูกที่มีสายเลือดของตน ทางเลือกในการเลือกคู่ผสมพันธุ์ดังกล่าวของค่างเพศหญิงสะท้อนการใช้กลยุทธ์เพื่อตอบโต้ทางเพศ (Sexual counter-strategies) ในภาวะของการกดบังคับทางเพศ ปฏิบัติการดังกล่าวชี้ให้เห็นด้านที่เป็นการกระทำการของไพรเมตเพศหญิง ที่เคยถูกมองว่าเป็นฝ่ายรับที่ปราศจากการกระทำการ ข้อเสนอเกี่ยวกับไพรเมตเพศหญิงในฐานะที่เป็นผู้กระทำการที่กระตือรือร้นทางเพศ มีการแข่งขันทั้งระหว่างกันเองและกับเพศชาย และทั้งสร้างกลยุทธ์ต่าง ๆ เพื่อล่อหลอกกับพฤติกรรมเพศชายเพื่อการอยู่รอด ปรากฏในงานเขียนของเธอหลายชิ้น รวมทั้งหนังสือที่มีชื่อเสียงเรื่อง *The Woman that Never Evolved* (Hrdy 1999b) และ *Mother Nature: Natural Selection and the Female of the Species* (Hrdy 1999a)

งานศึกษาของนักไพรเมตสตรีไม่เพียงก่อให้เกิดการเปลี่ยนมุมมองเกี่ยวกับเพศในไพรเมตศึกษา เท่านั้น หากแต่ยังทำทนายมุมมองเกี่ยวกับเส้นแบ่งระหว่าง “มนุษย์” กับ “สัตว์” ในไพรเมตศึกษาอีกด้วย นักไพรเมตศึกษารุ่นแรก ๆ ที่สำคัญได้แก่ เจน กูตล์ส หนึ่งใน

ไพรเมตส์ (Trimates) ผู้ศึกษาลิงชิมแปนซีในแทนซาเนียมานานนับแต่ทศวรรษ 1960 เจน กูดอลล์ ได้ค้นพบตั้งแต่เริ่มงานศึกษาว่าไม่เพียงลิงชิมแปนซีจะใช้เครื่องมือที่มีอยู่ตามธรรมชาติในการเก็บหาอาหารเท่านั้น แต่ชิมแปนซียังกินเนื้อสัตว์อีกด้วย สองคุณสมบัติที่นักวิวัฒนาการนิยมใช้เป็นเครื่องแบ่งแยกระหว่างมนุษย์กับไพรเมตเสมอมา นอกจากนั้นแล้ว กูดอลล์ยังพบว่าชิมแปนซีนั้นมีการแสดงออกถึงความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นไม่ต่างจากมนุษย์ ซึ่งสังเกตได้จากท่วงทำนองทางร่างกายในการสื่อสารระหว่างกัน ไม่ว่าจะเป็นการกอดกัน จับมือ จูบ ตบหลังของเพื่อนชิมแปนซีด้วยกัน ข้อสังเกตเหล่านี้ได้ทำให้เธอตั้งคำถามต่อมโนทัศน์ว่าด้วยความ เป็นบุคคล (Individuality) ที่สงวนไว้ใช้สำหรับมนุษย์ และเพื่อแยกมนุษย์ออกจากสัตว์ (Lambert 1997, 41) การพยายามทำลายกรอบคิดนี้ของ เจน กูดอลล์ นั้นถูกปฏิเสธจากนักไพรเมตศึกษาในยุคนั้น โดยเธอถูกวิจารณ์ว่าข้อเสนอของเธอนั้นมีลักษณะบุคคลลาธิษฐาน หรือนำเอาความเป็นมนุษย์ไปใส่ในสัตว์ (Anthropomorphism) ดังที่เธอได้เล่าประวัติศาสตร์ การทำงานของเธอให้ฟังว่า

“เมื่อฉันเริ่มสังเกตการณ์พวกชิมแปนซีในปี 1960 นั้น แนวคิดที่ว่าด้วยความเป็นบุคคลในสัตว์ที่ไม่ใช่มนุษย์ ไม่เป็นที่นิยมกันในวงการวิทยาศาสตร์ อันที่จริง บทความทางเทคนิคชิ้นแรกที่ฉันส่งไปตีพิมพ์ในวารสารหลักในวงการตอนนั้นถูกส่งคืนกลับมาด้วยข้อเสนอแนะให้แก้ไข ถ้อยความต่าง ๆ เช่นที่ได้เขียนว่า “เขา” (He), “เธอ” (She) หรือ “ใคร” (Who) ได้ถูกขีดฆ่า และแทนที่ด้วยคำว่า “มัน” (It) หรือ “สิ่งไหน” (Which)”

(Goodall 1986, 60)

การเลือกที่จะใช้ชื่อแทนที่จะเป็นตัวเลขในการกล่าวถึงชิมแปนซี และการปฏิบัติต่อชิมแปนซีในฐานะสิ่งมีชีวิตที่มีความเป็นบุคคลของเจน กูดอลล์ ไม่เพียงเป็นการท้าทายทางภววิทยา (Ontological contestation) ของวิธีคิดแบบชีววิทยาในโลกตะวันตกที่ใช้การแบ่งแยกมนุษย์กับสัตว์เป็นรากฐานของแนวคิดที่สำคัญ หากแต่ยังเป็นการตั้งคำถามต่ออำนาจของวิทยาศาสตร์ตะวันตกที่สถาปนาตนขึ้นเหนือธรรมชาติ ด้วยการถอดความเป็นมนุษย์ที่มี

ที่มีความรู้สึกออกจากศาสตร์ด้วยข้ออ้างของความเป็นภววิสัยอีกด้วย⁷ แม้ว่าเจน กูดอลล์ จะไม่ได้นิยามตนเองว่าเป็นนักสตรีนิยมหรือวิพากษ์วิทยาศาสตร์จากจุดยืนของนักสตรีนิยม⁸ ประสบการณ์ที่ผ่านมาในโลกวิทยาศาสตร์ของเธอ สะท้อนประสบการณ์ร่วมสมัยที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ทางอำนาจทางเพศในวงการวิทยาศาสตร์เป็นอย่างดี ดังข้อวิจารณ์ของเอลิซาเบธ ฟี (Fee 1986)

“ในจินตนาการของสตรีนิยมนั้น นักวิทยาศาสตร์ไม่ได้มีฐานะเป็นผู้มีอำนาจที่ขาดความเป็นมนุษย์ที่ยืนอยู่ภายนอกและเหนือธรรมชาติและความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับมนุษย์ แต่เป็นเพียงบุคคลคนหนึ่งที่มีความคิดและความรู้สึก ความสามารถเชิงตรรกะ และการหยั่งรู้ที่เกิดขึ้นในใจ ต่างก็สำคัญและเกี่ยวข้องกับกระบวนการค้นพบที่เกิดขึ้น”

(Fee 1986, 47 อ้างใน Lambet 1997, 42)

---

⁷ แน่นอนที่ว่ากูดอลล์ไม่ได้มีท่าทีที่วิพากษ์อำนาจของวิทยาศาสตร์โดยตรงดังนักสตรีนิยมไพรเมตวิทยาในรุ่นหลัง แม้ว่าจะตั้งคำถามกับอคติของวิทยาศาสตร์ แต่กูดอลล์เองก็ยึดแนวทางของการเป็นนักวิทยาศาสตร์ที่ซื่อสัตย์ต่อการทดลอง เธอเห็นว่าวิทยาศาสตร์นั้นพึงมีความเห็นอกเห็นใจหรือช่วยให้มนุษย์นั้นรู้จักเห็นอกเห็นใจสิ่งมีชีวิต ดอนนา ฮาราเวย์ ได้สร้างอุปมานิทัศน์เปรียบเทียบระหว่างป่าในแทนซาเนียอันเป็นที่ตั้งของศูนย์วิจัยของกูดอลล์ และอวกาศที่ชิมแปนซีถูกส่งขึ้นไปในฐานะสัตว์ทดลอง ว่าต่างก็เป็นห้องทดลองที่ซึ่งลิงชิมแปนซีเป็นสิ่งที่ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เป็นพื้นที่ในอุดมคติ หรือในความฝันเชิงอุดมคติในจินตนาการของโลกตะวันตก ในขณะที่ป่าในแอฟริกาอันเป็นพื้นที่หนาแน่น ชื้น และเต็มไปด้วยสิ่งที่มีชีวิต พื้นที่นอกโลกนั้นเป็นพื้นที่ที่หลีกเลี่ยงออกจากโลกที่มีขอบเขต ออกไปสู่อวกาศนอกระบบนิเวศ ทั้งสองพื้นที่ต่างก็เป็นสัญลักษณ์ของจุดกำเนิดและจุดสิ้นสุดที่มีชีวิตอยู่นอกมนุษย์/เพศชายอันศิวิไลซ์ (Civilized man) (1989, 136-37) ในแง่นี้ ทั้งป่าในแทนซาเนียและห้วงอวกาศต่างก็เป็นพื้นที่ที่ลิงชิมแปนซีถูกประกอบสร้างขึ้นเป็นขั้วปลายของการสร้างความรู้ของมนุษย์

⁸ โปรดดูข้อเขียนของเธอใน Time, <https://time.com/5192249/jane-goodall-sexism-gender-equality-documentary/> เข้าถึงเมื่อ 20/4/2564

สตรีนิยมและวิพากษ์ในไพรเมตศึกษา

ในขณะที่ข้อวิจารณ์ที่มีต่อศาสตร์ของไพรเมตศึกษาโดยนักสตรีนิยมไพรเมตศึกษานั้น ได้สร้างผลสะท้อนอย่างสำคัญต่อความรู้และการสร้างความรู้ในวงการไพรเมตศึกษา การวิพากษ์ไพรเมตวิทยานั้นไม่ได้เกิดขึ้นเพียงภายในวงการไพรเมตศึกษาเท่านั้น หากแต่ยังมาจากนักสตรีนิยมที่มีได้เป็นนักไพรเมตศึกษาอีกด้วย โดยหนึ่งในนักวิพากษ์ไพรเมตวิทยาที่สำคัญได้แก่ ดอนนา ฮาราเวย์ (Donna Haraway) และงานที่ทรงอิทธิพลของเธอเรื่อง *Primate Visions: Gender, Race, and Nature in the World of Modern Science* (1989) และ *Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature* (1991) งานทั้งสองชิ้นนี้รื้อถอนประวัติศาสตร์ของวิทยาศาสตร์ผ่านจุดยืนของสตรีนิยม โดยชี้ให้เห็นถึงการทำงานร่วมกันของเชื้อชาตินิยม ชนชั้น และวัฒนธรรมอาณานิคมและหลังอาณานิคมในการประกอบสร้างสิ่งที่เรียกว่า “ธรรมชาติ” ไพรเมตเป็นสิ่งมีชีวิตที่เหมาะสมที่สุดในทัศนะของนักวิทยาศาสตร์ในการสร้างเส้นแบ่งระหว่างธรรมชาติและวัฒนธรรมในเส้นทางของวิวัฒนาการนิยมที่มีชีวิตวิทยา เป็นรากฐานสำคัญ ข้อเสนอของฮาราเวย์ในการอ่านประวัติศาสตร์ของไพรเมตวิทยาในฐานะที่เป็นนวนิยายชนิดหนึ่ง ไม่ต่างไปจากนิยายวิทยาศาสตร์ ถือเป็นสิ่งที่ท้าทายที่รับทั้งเสียงตอบรับอย่างกว้างขวาง และการวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงจากนักวิทยาศาสตร์ภายในวงการไพรเมตศึกษาและนักปรัชญาวิทยาศาสตร์ นักมานุษยวิทยาชีววิทยา เช่น แมท คาร์ทมิลล์ (Matt Cartmill 1991) ถึงกับเห็นว่างานโพสโตโมเดิร์นแบบ *Primate Visions* นั้นไม่ต่างอะไรจากสิ่งที่บีก็ บราเธอร์ ในวรรณกรรมคลาสสิกของจอร์จ ออร์เวลล์กระทำต่อตัวเอกของเรื่องในตอนจบ กล่าวคือ การพยายามยัดเยียดให้คนปฏิเสธความจริงที่ว่าโลกที่เป็นจริงที่มีมนุษย์ดำรงอยู่ ทุกสิ่งนั้นเป็นเพียงสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นในโลกแห่งอำนาจและการครอบงำเท่านั้น ซึ่งนำไปสู่วิธีคิดแบบสัมพัทธนิยมที่ปฏิเสธรากฐานทางความคิดทุกชนิดในการเข้าถึงความจริง เฟดิแกนได้ตั้งข้อสังเกตว่า หนังสือของฮาราเวย์สร้างปฏิกิริยาที่ดุเดือดที่สุดในหมู่นักวิชาการ สำหรับนักสังเกตการณ์สัตว์ (Animal watchers) แล้วมักแสดงอาการโกรธเคืองในงานเขียนปริทัศน์ถึงหนังสือเล่มนี้ ในขณะที่กลุ่มศึกษากระบวนการทางวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะนักสตรีนิยมกลับมองว่าเป็นงานที่น่าตื่นตาตื่นใจ สิ่งที่น่าสนใจคือในงานปริทัศน์ร่วมระหว่างอลิสัน จอลลี (Alison Jolly) และ

มาร์กาเร็ตตา จอลลี (Margaretta Jolly) ผู้เป็นแม่และบุตรสาวซึ่งตีพิมพ์ในวารสาร *New Scientist* (1990) นั้น ในขณะที่ผู้เป็นแม่เห็นว่าหนังสือของฮาราเวย์นั้นเข้าใจยากและวางอยู่บนความคิดที่ผิด มาร์กาเร็ตตาบุตรสาวผู้ชื่นชอบแนวคิดหลังสมัยใหม่นั้นกลับเห็นว่าเป็นงานที่ท้าทายความคิดอย่างยิ่ง (Fedigan 1997, 56) ความแตกต่างดังกล่าวสะท้อนฐานความเชื่อที่ต่างกันในกลุ่มนักโพสเมตศึกษาเป็นอย่างดี

นักปรัชญาการเมือง แลรี อาร์นฮาร์ท (Larry Arnhart) ซึ่งสนับสนุนวิธีคิดวิวัฒนาการนิยมแบบดาร์วินนั้น เห็นว่า แม้ว่าข้อวิจารณ์ของนักสตรีนิยมต่อวิทยาศาสตร์ในโพสเมตศึกษาจะเป็นประโยชน์ต่อการสะท้อนย้อนคิดต่อศาสตร์อย่างชีววิทยาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติจริยศาสตร์ แต่การปฏิเสธชีววิทยาโดยเฉพาะวิวัฒนาการโดยสิ้นเชิงนั้น เป็นการนำพาโพสเมตศึกษาไปสู่แนวทางแบบสูญนิยมเชิงสัมพัทธ์ (Nihilistic relativism) กล่าวคือ การปฏิเสธฐานคิดทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นความเชื่อ ศาสนา วัฒนธรรม ชีวิต ความรู้ ว่าดำรงอยู่จริง เพราะแนวทางแบบการรื้อถอนนั้นมีความเชื่อว่าปรากฏการณ์ต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่ถูกประกอบสร้างขึ้นตามสถานการณ์เท่านั้น แนวคิดเช่นนี้สำหรับอาร์นฮาร์ทแล้ว เห็นว่าเป็นทิศทางที่อันตรายต่อทั้งสตรีนิยมและโพสเมตศึกษา (Arnhart 1992) การวิพากษ์อคติทางเพศจากมุมมองของสตรีนิยมนั้น มีมานับตั้งแต่งานเขียนของแอนตัวเน็ต บราวน์ แบล็กเวลล์ (Antoinette Brown Blackwell 1875) ซึ่งวิจารณ์ทฤษฎีวิวัฒนาการนิยมของดาร์วินและการแบ่งแยกทางเพศที่ทำให้ความสำคัญต่อเพศชายเพียงถ่ายเดียว แต่ไม่ว่าจะเป็นงานของแบล็กเวลล์ หรืองานของนักโพสเมตสตรีนิยมคนอื่น ๆ อาร์นฮาร์ทเห็นว่าการวิพากษ์แนวคิดชายเป็นศูนย์กลางนั้น จะอย่างไรก็วางอยู่บนญาณทัศน์ของวิทยาศาสตร์ชีววิทยาเพื่อทำให้ทฤษฎีธรรมชาตินิยมเปิดกว้างต่อมุมมองและจุดยืนของเพศหญิง มิใช่การล้มล้างชีววิทยาโดยสิ้นเชิง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ สตรีนิยมโพสเมตศึกษานั้นยังคงยอมรับธรรมชาตินิยมในฐานะที่เป็นทฤษฎีความรู้ในการอธิบายโลกของสิ่งมีชีวิตที่มีการแบ่งแยกทางเพศและพฤติกรรมของสัตว์และมนุษย์ในสิ่งแวดล้อมที่อาศัยอยู่ ซึ่งเป็นโลกที่ดำเนินไปตามกฎธรรมชาติ ข้อเสนอแบบฮาราเวย์ในการมองชีววิทยาในฐานะเรื่องเล่าที่เต็มไปด้วยการเมืองของการประกอบสร้างความจริงนั้น เท่ากับเป็นการปฏิเสธธรรมชาติและความเป็นจริงของร่างกายและความคิดของมนุษย์ สุนทรียาชนิดนี้สำหรับอาร์นฮาร์ท ขัดขวางการเติบโต

ในการสร้างความรู้ของมวลมนุษยชาติในเรื่องเกี่ยวกับชีววิทยาและธรรมเนียม อารินฮาร์ท ไม่ได้ปฏิเสธมิติทางเพศในไพรเมตศึกษา และเห็นด้วยว่าเสียงที่แตกต่างของผู้หญิงนั้นมีความสำคัญและควรได้รับการยอมรับอย่างเสมอภาคกับจุดยืนของเพศชายในชีววิทยา แต่เห็นว่าการที่สตรีนิยมจะวิพากษ์ปิตาธิปไตยในวิธีคิดของสังคมนิยมธรรมชาติได้นั้น ธรรมชาติ และธรรมเนียมควรจะเป็นรากฐาน และแหล่งอ้างอิงสำคัญของกระบวนการวิพากษ์ดังกล่าว

ข้อวิพากษ์ของอารินฮาร์ทนั้น ถูกโต้แย้งทั้งจากฮาราเวย์ และนักไพรเมตสตรีนิยม เช่น ลินดา เฟดิแกน (Linda Fedigan) และบาร์บารา สมุตส์ (Barbara Smuts) ฮาราเวย์นั้นเห็นว่าการลุกขึ้นวิพากษ์สถาบันทางความคิดที่ลงหลักปักฐานเช่นชีววิทยาและวิวัฒนาการนิยม และการเปิดให้เห็นถึงปัญหาของวิธีคิด ตลอดจนการเมืองที่เป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการพัฒนาความรู้ในไพรเมตศึกษา ไม่ได้หมายความว่า เป็นการเชิดชูวิธีคิดแบบสัมพัทธนิยมทางญาณทัศน์แบบสุดขั้วที่ปฏิเสธมาตรฐานสากลทุกประเภท จนไม่สามารถที่จะมีฐานคิดหรือศีลธรรมใด ๆ เลย อันเป็นผลของแนวทางการเฉลิมฉลองวิธีคิดแบบเพศหญิง สำหรับฮาราเวย์แล้ว จุดมุ่งหมายของงานของเธอนั้น ก็เพื่อต้องการที่จะชี้ให้เห็นว่ามีวิธีที่จะรู้ (Knowing) และที่จะดำรงอยู่ (Being) แบบอื่นที่ไหลเวียนอยู่ในบริบททางสังคมและประวัติศาสตร์ที่มนุษย์นั้นดำรงอยู่ บริบททางสังคมของความเป็นมารดาเป็นโลกที่มีความสลับซับซ้อน ที่ซึ่งฮาราเวย์เรียกว่า “ชีวสังคม (Biosocial)” ที่ไม่อาจแยกออกจากร่างกายของเพศหญิง หรือร่างกายของมนุษย์ สิ่งที่สำคัญคือการยอมรับร่างกายที่แตกต่างอย่างถ่อมตนและสง่างามต่างหาก

ในขณะที่นักไพรเมตศึกษาอย่างลินดา เฟดิแกนเอง กลับเห็นว่าปัญหาที่ใหญ่ที่สุดในข้อเสนอของอารินฮาร์ทกลับได้แก่การที่กักเอาความเป็นธรรมชาติ และธรรมเนียม ราวกับเป็นสิ่งที่มีความหมายเป็นที่เห็นพ้องต้องกันโดยไม่จำเป็นต้องอธิบาย (Fedigan 1992, 172-73) ในฐานะที่เป็นนักชีววิทยา เฟดิแกนกลับเห็นว่าคำว่าธรรมชาตินั้นมีความหมายที่แตกต่างกันอย่างมีนัยยะสำคัญระหว่างในแวดวงชีววิทยาและนอกแวดวงวิทยาศาสตร์ เพราะในขณะที่นักชีววิทยาโดยเฉพาะสายวิวัฒนาการนิยมมองธรรมชาติที่เชื่อมโยงกับกระบวนการทางชีววิทยา เช่นการสังเคราะห์ด้วยแสง การเผาผลาญอาหาร การเติบโตของสิ่งมีชีวิต ความหมายของธรรมชาติ

นอกแควดวงชีววิทยานั้น มักมองธรรมชาติในฐานะที่เป็นชีวิตของโลกที่ไม่ถูกแทรกแซงโดยมนุษย์ ในความต่างดังกล่าว เพติแกนตั้งคำถามว่า เราสามารถที่จะมีข้อสรุปร่วมกันได้อย่างไรเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ ทั้งนี้แม้ว่าไพรเมตวิทยาจะวางอยู่บนฐานคิดว่าด้วยความเป็นสากลของธรรมชาติของไพรเมต แต่สิ่งที่ยังคงโต้แย้งกันในแควดวงนี้เป็นเรื่องที่ว่าเป็นการยากที่จะหาข้อสรุปรวบยอดเกี่ยวกับธรรมชาติมนุษย์/ไพรเมต หรือการชี้ขาดในเรื่องที่มนุษย์มีแนวโน้ม “ตามธรรมชาติ” ที่จะเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง และต่อให้นักสตรีนิยมหันไปหาธรรมชาติทางจริยศาสตร์อย่างที่อาร์นฮาร์ทนำเสนอ คำถามที่ว่าอะไรคือสิ่งที่เรียกว่าตามธรรมชาติในพฤติกรรมของมนุษย์ก็ยังเป็นเรื่องที่ถกเถียงกันไม่สิ้นสุด ในแง่นี้สิ่งที่นักวิทยาศาสตร์สามารถทำได้ในการทำความเข้าใจพฤติกรรมตามธรรมชาตินั้น จึงได้การตีความตามวิธีการแบบวิทยาศาสตร์

โมเดลแบบ “ผู้หญิงผู้เก็บหาอาหาร” นั้นถูกโต้แย้งอย่างหนักในยุคต้น ก็เพราะโมเดลนี้ตีความภาวะความเป็นธรรมชาติที่ต่างออกไปจากโมเดลของมนุษย์ก่อนหน้า และที่สำคัญคือชีววิทยา ไม่ใช่แหล่งเดียวในการให้คำตอบในการตีความพฤติกรรมของสัตว์ แต่ศาสตร์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นโบราณคดี บรรพชีวินวิทยา จิตวิเคราะห์ ต่างก็ให้เครื่องมือในการตีความพฤติกรรมของสิ่งมีชีวิตเช่นเดียวกัน ซึ่งการตีความนั้นอาจแย้งกันเองหรือแย้งกับการตีความของชีววิทยาก็ได้ ข้อวิพากษ์ของสตรีนิยมไพรเมตศึกษาจึงไม่ได้มีฐานที่ยึดโยงกับธรรมชาติที่เป็นหนึ่งเดียว และไม่สามารถถูกตั้งคำถาม หากแต่เป็นการตั้งคำถามต่อวิธีคิดที่ทรงอำนาจต่อธรรมชาตินั้นเอง

สำหรับบาร์บารา สมุตส์นั้น ได้แย้งข้อเสนอของอาร์นฮาร์ทต่อไพรเมตศึกษาสตรีนิยมในการวางข้อวิพากษ์บนฐานคิดของ “ศักยภาพตามธรรมชาติ” ของเพศหญิงในการทำความเข้าใจทฤษฎีวิวัฒนาการนิยม ทั้งนี้เพื่อที่จะทำให้ทฤษฎีวิวัฒนาการนิยมนั้นมีความสามารถในการอธิบายความเป็นไปของการคัดสรรตามธรรมชาติได้ดียิ่งขึ้น และบรรลุเป้าหมายของการตอบสนองต่อความสุขของมนุษย์ได้ดีขึ้น ปัญหาสำคัญของวิธีคิดของอาร์นฮาร์ทในทัศนะของสมุตส์ ได้แก่การมองไม่เห็นความขัดกันของวิธีคิด ซึ่งทำให้อาร์นฮาร์ท และนักไพรเมตศึกษาเพศชายก่อนหน้านี้ มองวิวัฒนาการนิยมอย่างราบรื่นและปราศจากความขัดแย้ง (Smuts 1992, 174) ทั้งนี้ ดังที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า การเพิ่มศักยภาพในการผลิตซ้ำที่สำเร็จนั้น ไม่เคยดำเนินไปบนสิ่งที่อาร์นฮาร์ทเรียกว่าความสุข หากแต่เต็มไปด้วยความขัดแย้งทางผลประโยชน์

ระหว่างบุคคล และการเพิ่มขีดความสามารถในการผลิตซ้ำบนต้นทุนของผู้อื่น ซึ่งได้ทำให้กระบวนการคัดสรรตามธรรมชาตินั้น เป็นกระบวนการที่เต็มไปด้วยความตึงเครียด ไม่ว่าจะระหว่างเพศชายและเพศหญิง หรือระหว่างเพศหญิงด้วยกันเอง และดังนั้นแนวคิดที่ว่าด้วยศักยภาพตามธรรมชาติของเพศหญิง และการจัดองค์กรทางสังคมตามศักยภาพดังกล่าวเพื่อบรรลุเป้าหมายของความสุขอันเป็นผลผลิตของการคัดสรรตามธรรมชาติ จึงเป็นสมมติฐานที่ไม่เป็นจริงแต่แรก

วิวาทะว่าด้วยความจริงและการประกอบสร้างทางชีววิทยาในวงการไพรเมตศึกษา เป็นหนึ่งในบรรดาข้อถกเถียงอันหลากหลายอันเป็นผลพวงมาจากการท้าทายทางความคิดโดยสตรีนิยมไพรเมตศึกษานับตั้งแต่ทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา ที่ได้ช่วยตั้งคำถามใหม่ ๆ ต่อฐานคิดของวิทยาศาสตร์ที่ไม่เพียงแยกเพศและสร้างเส้นแบ่งแห่งความแตกต่างทางเพศที่ลึกลับปักฐานมายาวนาน หากแต่ยังแยกผู้รู้ (Knower) ออกจากวัตถุแห่งความรู้ (Nature/history) ซึ่งได้ให้อำนาจแก่วิทยาศาสตร์มาตลอดประวัติศาสตร์ของญาณทัศน์ประเภทนี้อีกด้วย วิวาทะดังกล่าวยังดำเนินมาจวบจนปัจจุบัน รอยปริแตกทางความรู้ที่เกิดจากคำถามและความไม่ลงรอยทางความคิด มีส่วนสำคัญที่ผลักดันให้ไพรเมตวิทยาคิดค้นและสร้างมุมมองใหม่ ๆ เกี่ยวกับโลกของสิ่งมีชีวิตที่ไม่หยุดนิ่ง

สรุป

เป็นเวลากว่ากึ่งศตวรรษที่วิธีคิดแบบสตรีนิยมได้เข้ามามีบทบาทในการเปลี่ยนมุมมองในไพรเมตศึกษา ลินดา เฟดิแกนตั้งข้อสังเกตว่าวานรวิทยา ไพรเมตศึกษาน่าจะเป็นสาขาวิชาทางวิทยาศาสตร์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญจากอิทธิพลของสตรีนิยม ซึ่งได้ทำให้การมองไพรเมตเพศหญิงมากไปกว่าเพียงบทบาทในฐานะมารดาและคู่ผสมพันธุ์ อันเป็นมิติสองด้านที่ใช้อธิบายไพรเมตเพศหญิงในงานศึกษาพฤติกรรมไพรเมตในยุคแรก (Fedigan 1997) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่ได้เป็นเรื่องบังเอิญ แต่เป็นผลโดยตรงจากขบวนการเคลื่อนไหวของสตรีนิยมยุคที่สองในทศวรรษ 1970 ซึ่งมีอิทธิพลต่อผู้หญิงที่เข้าร่วมการวิชาการในแทบทุกแขนง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวงการวิทยาศาสตร์

ซู รอสเซอร์ (Sue Rosser) ได้จำแนกช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงในวงการวิทยาศาสตร์อันเป็นผลมาจากขบวนการสตรีนิยม ออกเป็น 6 ช่วงเวลาด้วยกัน อันได้แก่

1) ช่วงเวลาที่เพศหญิงไม่ปรากฏในงานทางวิทยาศาสตร์ ในระหว่างทศวรรษหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (1950-1965) ช่วงเวลาดังกล่าวแนวคิดช่วงชั้นที่เพศชายมีอำนาจนำ ถูกถือว่าเป็นตัวแทนของระบบสังคมของไพรเมต

2) ช่วงเวลาของการค้นหาเพศหญิงที่หายไปไนไพรเมตศึกษา โดยยังวางอยู่บนกระบวนทัศน์เดิมในการศึกษาสปีชีส์เพศชาย เพียงแต่เริ่มมีการผนวกไพรเมตเพศหญิงเข้ามาเป็นองค์ประกอบของการศึกษา

3) ช่วงเวลาที่นักไพรเมตสตรี เริ่มตั้งคำถามต่อสถานะเบื้องล่าง (Subordinate) ของไพรเมตเพศหญิง และวิพากษ์อคติที่มีต่อไพรเมตเพศหญิงในทฤษฎีไพรเมตวิทยาและกระบวนกรเก็บข้อมูลในสนาม

4) ช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่านจากการตั้งคำถามภายในกระบวนทัศน์เดิมไปสู่การแสวงหาแนวทางในการศึกษาไพรเมตเพศหญิงด้วยวิธีคิดใหม่ ๆ ด้วยมุมมองของเพศหญิงที่อาจอยู่นอกกระบวนทัศน์ที่ทรงอำนาจในขณะนั้น ซูซาน เฮอร์ดี (Hrady 1999b) ได้ชี้ว่า เธอเริ่มตระหนักว่าทฤษฎีที่เธอรำเรียนในห้องเรียนของบัณฑิตศึกษานั้นไม่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับค้างหนูมานที่เธอกำลังศึกษาอยู่ในภาคสนามได้ เธอตั้งข้อสังเกตว่าการเปลี่ยนแปลงมุมมองของเธอที่มีต่อค้างเพศหญิงนั้นเชื่อมโยงกับการเริ่มตระหนักถึงความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างชายและหญิงในชีวิตของเธอเอง และนำไปสู่การพยายามทำความเข้าใจประสบการณ์ของค้างเพศหญิง

5) ช่วงเวลาที่นักสตรีนิยมไพรเมตศึกษาเริ่มใช้มุมมองของเพศหญิงในการทำทฤษฎีและแบบแผนทางวิทยาศาสตร์ที่สร้างบนฐานคิดของเพศชาย รอสเซอร์ใช้งานของเฮอร์ดีเป็นตัวอย่างในการแสดงให้เห็นถึงการใช้มุมมองเพศภาวะในการมองการกระทำกรของไพรเมตเพศหญิง เช่น การศึกษาการแข่งขันระหว่างเพศหญิง การแสดงออกทางเพศของไพรเมตเพศหญิง ตลอดจนการฆ่าทารก เป็นต้น

6) ช่วงเวลาที่โรสเซอร์เรียกว่า เป็นการสร้างมุมมองที่หาดุลยภาพระหว่างวิถีคิดแบบหญิงและชาย ที่ซึ่งประสบการณ์ของทั้งสองเพศถูกนำมาผนวกเข้าด้วยกันในการศึกษาไพรเมต (Rosser 1986)

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในวงการไพรเมตศึกษาอันเนื่องมาจากการปะทะประสานระหว่างสตรีนิยมและไพรเมตวิทยานั้น ก่อให้เกิดมุมมองแบบวิทยาศาสตร์สตรีนิยม (Feminist science) ซึ่งวางอยู่บนหลักการเชิงวิพากษ์ที่สำคัญหลายประการ เช่น การสะท้อนย้อนคิด (Reflexivity) กล่าวคือ การให้ความสำคัญต่อระบบคุณค่าที่มีบริบทโดยคำนึงถึงมิติด้านเชื้อชาติ ชนชั้น อคติของชาตินิยม และเพศในการทำงานศึกษาไพรเมต, การทำความเข้าใจความแตกต่างทางเพศและเพศภาวะโดยปราศจากอคติ, การนิยามธรรมชาติเสียใหม่ ไม่ใช่ในฐานะที่เป็นวัตถุแห่งการปกครอง ครอบครอง หรือมีอำนาจเหนือ หากแต่เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีความสามารถในการกระทำกร และมีความรู้สึก สติปัญญา และมีความรู้สึกไม่ต่างจากมนุษย์ การถอยออกจากแนวคิดลดทอนย่อส่วน (Reductionism) และทวิลักษณ์นิยม (Dualism) ที่แยกมนุษย์ออกจากสิ่งมีชีวิตด้วยคุณลักษณะแบบสารัตถนิยม, การเท่าทันต่อการแทรกแซงวิทยาศาสตร์ในนามของผลประโยชน์ของชาติที่ด้อยคุณค่ามนุษย์ธรรม และการสร้างชุมชนไพรเมตวิทยาที่หลากหลาย เสมอภาค และสามารถเข้าถึงได้ (Fedigan 1997, 66-69) แม้ว่าข้อเสนอของวิทยาศาสตร์สตรีนิยม จะไม่ได้รับการตอบรับจากนักไพรเมตศึกษาจำนวนหนึ่ง เช่นเดียวกับข้อวิพากษ์ที่ฮาราเวย์ได้รับจากงานของเธอ ด้วยเหตุผลที่ว่าการศึกษาของสตรีนิยมที่มีต่อวิทยศาสตร์นั้น เป็นท่าทีทางการเมืองมากกว่าวิชาการบริสุทธิ์ อีกทั้งยังต่อต้านสังคมนิยมอันเป็นฐานคิดสำคัญของวงการวิทยาศาสตร์ แต่นั่นเป็นสิ่งที่ฮาราเวย์ เช่นเดียวกับนักสตรีนิยมไพรเมตศึกษาคนอื่น ๆ ได้พยายามชี้ให้เห็นตลอดช่วงเวลาของการตั้งคำถามต่อไพรเมตศึกษา ซึ่งได้แก่ การที่ไพรเมตวิทยานั้นเป็นทั้งการเมือง และมีความเป็นการเมือง ที่ดำเนินไปตามกฎที่กำหนดการผลิตสร้างความรู้เกี่ยวกับไพรเมต ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างสตรีนิยมกับไพรเมตวิทยา จึงเป็นประวัติศาสตร์ของความพยายามท้าทายและเปลี่ยนแปลงกฎที่ผูกขาดการกำหนดสร้างความรู้เกี่ยวกับไพรเมตนั่นเอง

บรรณานุกรม

- Arnhart, Larry. 1992. "Feminism, Primatology, and Ethical Naturalism." *Politics and the Life Sciences* 11 (2): 157-70. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/819345>.
- Beach, Frank A. 1976. "Sexual Attractivity, Proceptivity, and Receptivity in Female Mammals." *Horm Behav* 7 (1): 105-38. [https://doi.org/10.1016/0018-506x\(76\)90008-8](https://doi.org/10.1016/0018-506x(76)90008-8).
- Blackwell, Antoinette Brown. 1875. *The Sexes Throughout Nature*. New York: Putnam & Sons.
- Cartmill, Matt. 1991. "Book Review, Primate Visions: Gender, Race and Nature in the World of Modern Science by Donna Haraway, 1989". *International Journal of Primatology* 12 (1): 67-75.
- Crook, John. 1972. "Sexual Selection, Dimorphism, and Social Organization in the Primates." In *Sexual Selection and the Descent of Man, 1871-1971*, edited by Bernard Campbell, 231-81. Chicago: Aldine Press.
- Darwin, Charles. 1871. *The Descent of Man and Selection in Relation to Sex*. London: John Murray.
- DeVore, Irvén, and Sherwood L. Washburn. 1963. "Baboon Ecology and Human Evolution." In *African Ecology and Human Evolution*, edited by Francis Clark Howell and François Bourlière, 335-67. New York: Viking Funds Publication.
- Fedigan, Linda Marie. 1992. *Primate Paradigms: Sex Roles and Social Bonds*. Chicago: University of Chicago Press.

- Fedigan, Linda Marie. 1997. "Is Primatology a Feminist Science?" In *Women in Human Evolution*, edited by Lori Hager, 56-75. New York: Routledge.
- Fedigan, Linda Marie. 2001. "The Paradox of Feminist Primatology: The Goddess's Discipline?" In *Feminism in Twentieth Century, Science, Technology, and Medicine*, edited by Angela N. H. Creager, Elizabeth Lunbeck, and Londa Schiebinger, 46-72. Chicago: University of Chicago Press.
- Fee, Elizabeth. 1986. "Critiques of Modern Science: The Relationship of Feminism to Other Radical Epistemologies." In *Feminist Approaches to Science*, edited by Ruth Bleier, 42-56. New York: Pergamon Press.
- Fox, Robin. 1971. "Alliance and Constraint: Sexual Selection and the Evolution of Human Kinship Systems." In *Sexual Selection and the Descent of Man, 1871-1971*, edited by Bernard Campbell, 282-331. Chicago: Aldine Press.
- Goodall, Jane. 1986. *The Chimpanzees of Gombe: Patterns of Behavior*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Hamilton, William. 1964a. "The Genetical Evolution of Social Behaviour. I." *Journal of Theoretical Biology* 7 (1): 1-16.
- Hamilton, William. 1964b. "The Genetical Evolution of Social Behaviour. II." *Journal of Theoretical Biology* 7 (1): 17-52.
- Harraway, Donna. 1989. *Primate Visions: Gender, Race, and Nature in the World of Modern Science*. New York: Routledge.
- Harraway, Donna. 1991. *Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature*. New York: Routledge.

- Hrdy, Sarah Blaffer. 1977. *The Langurs of Abu: Female and Male Strategies of Reproduction*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Hrdy, Sarah Blaffer. 1999a. *Mother Nature: Natural Selection and the Female of the Species*. London: Chatto & Windus.
- Hrdy, Sarah Blaffer. 1999b. *The Woman that Never Evolved (with a new preface and bibliographical updates)*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Lambert, Kimberly-Ann. 1997. "The Role of Females in Feminist Primatology." M.A. Thesis, Department of Sociology and Anthropology, Carleton University, Ottawa.
- Lancaster, Jane Beckman. 1973. "In Praise of the Achieving Female Monkey." In *The Female Experience*, edited by Carol Tavris, 5-9. New York: Ziff-Davis.
- Nelson, Lynn Hankinson. 2017. *Biology and Feminism: A Philosophical Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Power, Margaret. 1991. *The Egalitarians - Human and Chimpanzee: An Anthropological View of Social Organization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rosser, Sue V. 1986. "The Relationship Between Women's Studies and Women in Science." In *Feminist Approaches to Science*, edited by Ruth Bleier, 165-80. Pergamon Press.
- Russell, C., and W.M.S. Russell. 1972. "Primate Male Behavior and Its Human Analogues." In *Primates on Primates*, edited by D.D. Quiatt, 47-58. Minneapolis: Burgess.
- Smuts, Barbara. 1992. "Male Aggression Against Women: An Evolutionary Perspective." *Human Nature* 3 (1): 1-44.

- Spencer, Herbert. 1852. "The Development Hypothesis." *The Leader*, March 20, 1852, 280-81.
- Sperling, Susan. 1991. "Baboons with Briefcases vs. Langurs in Lipstick: Feminism and Functionalism in Primate Studies." In *Gender at the Crossroads of Knowledge: Feminist Anthropology in the Postmodern Era*, edited by Micaela di Leonardo, 204-34. Berkeley: University of California Press.
- Trivers, Robert Ludlow. 1972. "Parental Investment and Sexual Selection." In *Sexual Selection and the Descent of Man, 1871-1971*, edited by Bernard Campbell, 136-79. Chicago: Aldine Press.
- Washburn, Sherwood L., and Irvén DeVore. 1961. "Social Behavior of Baboons and Early Man." In *Social Life of Early Man*, edited by Sherwood L. Washburn, 91-105. Chicago: Aldine Press.
- Wilson, Edward Osborne. 1975. *Sociobiology: The New Synthesis*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Wilson, Edward Osborne. 1978. *On Human Nature*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Zihlman, Adrienne, and Nancy Tanner. 1978. "Gathering and the Hominid Adaptation." In *Female Hierarchies*, edited by Lionel Tiger and Heather T. Fowler, 163-94. Chicago: Beresford Book Service.